

Luigasõ Inara:

„Kutsimõ rahvast Setomaalõ maaselnitsalõ, lihavõttit pidämä ni Setomaa söögi-praasnikulõ – kostipääväle.”

lk 10

Valgu Meel:

„Oh sedä vaest valitsusta, sendihoitjit Stenbockinna, olõ-õi rahha näil oppajillõ, haaru-ui rahha haridusõl.”

lk 10

Kauksi Ülle:

„India filmi päätegeläse' omma' seto'.”

lk 11

Setomaa

Hind 1.50 eurot

Veebruar 2024, nr 2 (411)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Setomaa Liit – 30 aastaga juubeli ilo

28. jaanuaril 2024
kellä 14–18
Valge Ristik
(Mäe tn 31, Miktämäe)

KAUKSI ÜLLE

Obinitza Uus Tiätre OUT sai avvustava kutsõ Setomaa Liidu 30. aastagapääväle pidoõda-kut tegemä. Võtsõmi pakmisõ vasta ja säädsemi kava kokko, a mi ollimi õdakut lõpõtama kutsut, mi kaimi inne ar' ammõtligu avvustamisõ ja tagasi-kaemisõ osa.

Valge Ristik om kohaligul ettevõtjal Alveri Margusõl ello herätet kuum pidokotus, sääne midä mõnõ' uudishimuligu' ollõv vana-aaštagapido aigu kaema tulnu' kaemisõ peräst; osti' pido piledi, kai' huunõ üle ja lätsi' ar'. Nii suur põnovus. Lühkese aoga, aaštaga joosul vaest om kunagidsõst kultuurimajast, peräst tsirgufarmist remondit apar, hää maitsõga, ilma erilidsõ poosetamisõlda kujondõt pidomaja. Kohvik om ka ja paktas huvtavat menüüd, koka' ollõv ukrainlanna'.

Ku majah joba jalotõt ja kotusõ' otsit ni näütlejil avastõt, õt midägi kodo ka jäänü, ni tolmust last puhasta' vanna mööblit etteastõ jaos, sis saa võtta' koha' sisse tooliria pääl.

Timmo Margus, Setomaa Liidu tegevjuht teretäs kõiki ja Seto Miihi Summ laul iist Seto hümn.

Pandas kündle' palama kunagistõ, a parhilladsõst aost lah-kunu' algatusõ man olnu' avvuväärilidsilõ – Lövi Vellolõ, Nurmõotsa Sulolõ, Tobre Reedalõ ja tõisilõ. Esä Viktor lugõ palvõ.

Kavvõmbast tulnu' tähtsä' külälisõ' omma' Ansipi Andrus ja Kersna Liina. Ansipil om säläh seto hamõh, Liinal verrev pidokleit. Rahvarõivit omgi pidolisil vähämb nätä' sookõrd, kutsõl olõ-s kiräh.

Ansipi Andrus telse eelmidsõ Obinitzah peet Seto Kuningriigi aigu seto rõiva' Seto Rõiva Kuast, Mehiläse Margiti käest ja tuukõrd ollgi mõistatus, õt mille Tartomaa mehel sääne valik. No' pidäsi tä humoristligu tervituskõnnõ meenu-tuisiga latsõpõlvõst, koh timä naabri' olli' seto', kuis olli' hakkaja' mehe' ja pinne ka õs pelgä'. Tšurana oll' tuu imehtel-lemist väärt asi. Humoristligult kirjeld' tä aigu valtsusjuhina, ku

Kõnõlõs Timmo Margus.

Nimä' olli' algusõ man.

Kimmäs kirotaja Tullusa Kaja.

Ansipi Andrus tull' tervitämä.

Setomaa Valdado Liidu juhi' käevä' sõbralgult rahvarõivih ja kingtuisiga nõudmah valtsu-sõga ütiskomisjonõ, tugiprogrammõ. Üttetõist sai ka tettüs, Ansip kitse põnovat kuuhtüüd. Soo oll' kimmähe kõgõ värvi-kamp kõnõh, midä ma kuuldu olõ, ja ma mäletä tä kõnõsit jo Tartoh elämisõ aost. Seto kultuur om hää inspireerijä.

Algusaigu meenu' Haab-saarõ Epp, umaaignõ riigikogo

saadik ja seto liikumisõh tegu-sit tennü, parhillanõ Kohila kerigu pühäpilte maalja. Timä ja Tobre Reedaga sai kuuhtüüd tettüs Võro raadio toimõta-misõ aigu. Reet oll' Võro raadioh 1991–1993 perioodil seto saatõ toimõtaja ni teimi kuuhtüüd ka Vaba Euroopaga, sääl oll' ka seto saatõ, Toomas Hendrik Ilves kõrrald' tuud.

Hõrna Aare võtsõ pikembält kokko Setomaa Liidu eelluu ja

Seto Miihi Summ kitt lauluga.

võitlusõ' Setomaa ühendämisõ ni järepeidevusõ nimel. Tuust saa lehelugõja lukõ' 3. lehe-küle päält.

Timmo Margus and' põhaligu ülevaato tuust, midä Setomaa Valdu Liit tennü. Suur eesmärk, ühendäda' Setomaa siihpuul kontrolljuunt ütite, sai tettüs ja Setomaa Valdu Liit, minkõ nõu-kogoh olli' Verska, Miktämäe, Meremäe ja Misso valla võimu esindäjä', vajasi muutust. Tüü

jakkamisõs luudi Setomaa Liit, minkõ juhatusõh omma' Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo esindäjä ja Setomaa valla esindäjä. Setomaa Liit hoolitsõs seto kultuuri ja majandusõ iist. Tegutsõsõ' ülesetomaalidsõ' organisatsiooni' – Seto Käsi-tüü Kogo, Setomaa Turism, Seto Küük. Omma' olõmah Setomaa kultuuriprogramm, Setomaa arõnguprogramm.

Kudre Raul, Setomaa valla-

vanõmp, avaldas hüvvämiilt, õt tä om saanu vallavanõmbana olla' seto kultuuri hoitmisõ man ja Setomaa arõndamisõ man.

Sarvõ Öie laulsõ Valdu Liidu kitmisõs, Seto Miihi Summ Riit-saarõ Evari iisttlemisõl kah.

Andas pidoligult kätte king-tüse' noilõ, kiä' olnu' Setomaa liikumisõ algusõ ja Setomaa Liidu tegemistõ man (pallõ-sit joht pidol olõ-s): Liinamäe Eevi, Poolaku Aare, Hõrna Aare, Lutsu Jüri, Luigasõ Inara, Lin-namäe Margus, Nurga Aivar, Sikka Lembit, Kikamäe Vello, Kreegipuu Kalev, Klaasseni Mait, Peetsi Ülo, Niilo Tiit, Peli-saarõ Georg, Adamsi Jüri, Haab-saarõ Epp, Kama Kaido, Ansipi Andrus, Ratasõ Jüri, Rõivasõ Taavi, Lehtpuu Silja, Majaku Helju, Tsopatalo Helju, Kersna Liina, Tullusa Kaja.

Joudki aig pidoligu õdagu-sõogi mano ja jutõldas elä-vält umavaihõl hõrgutisi pruu-mõh. Sammõlsai, sõir, sooladsõ' korvi', lihalivva', liharulli' – kõik hüä ja paremp.

Lätt edesi lk 2

Hüä seto rahvas!

Tervtä teid ilosal talvõaol. Plaani' ja tsihi', miä' sai' säätüs aasta alostusõh, om täämbädsest selgembä vormi saanu'.

Šoo, 2024. aasta om kultuuririkkusõ aasta. Eesti uma erisagamatsõ kultuuriruumi ja kogokundligu eloga om väärt esi tähelepandmist ja ka tõi-silõ tutvustamist. Mi Setomaa om erisagamanõ kultuuriruum.

Ülembsootskana olõ saanu tuu hüäst ka tsuut toimõta' šool vahepääsel aol.

Kõnõlõminõ Säksa raadioga tõi tiidmisõ, õt kultuuripääliina sündmusõ' Tartoh om toonu' suurõmba huvi ka mi piirkunna tegemiisi ja kombidõ vasta. Hüä miil, õt ka avasündmusõ pääväl oll' seto-sit ja seto leelot. Aitumma!

Vana-vahtsõaastaga kokkosaaminõ Talina liinah andsõ jal tundõ, õt seto' hoitva' kokko ka välähpul Setomaad ja mi hindätiidminõ lätt kimmält edesi latsilõ. Märtsih saava' seto' kokko ka Viljandimaal.

Hariduskonverents tekä rõõmu tuuh mõttõh, õt ka mi kandi vanõmb põlv opp vahtsit tiidmiisi.

Üteh võrokõisiga oll' Uma Pido tsihiotsminõ. Õt mi ka esi mõistasi' uma loodusõ illo ja vahtsõst tettü matkaradasit avasta' ja tuust rõõmu tunda'.

Setomaa ja Eesti loodusõst ja inemiisist sai valms ka Taani film „Vilde eventyr – med Vicky og Rune: Estlands bjørne og bundløse moser“, miä sääl riigih põhikanalil jo näüdat om.

Kõnõlõmisõ' ja kokkosaamisõ' mitmidõ riigiesäde-imädega om tettü ja minevääastagadsõ' tegemisõ' ja rõõmu'-murrõ' kokko võet ni vahtsist mõttist tiidä' antu.

Teno anna ja joudu soovi Setomaa Liidulõ, aitumma-aitumma ütle TourEstil Setomaad esindänü' inemiisilõ.

Rahu riigile ja kõigilõ süämehe!

LEIMA
EVELIN,
Setomaa
ülembsootska

Seto Kongressi
ja Võro Kongressi
Vanõmbidõ Kogo'
pei' ütitselt nõvvu,
kuis hoita' ummi kiili.

Vabarna Jane kogo pilt

Seto ni Võro Kongressidõ Vanõmbidõ Kogo ütidsest kokkosaamisõst

Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo ja Võrokõisi Vanõmbidõ Kogo istsõ' edimäist kõrda ütids lavva taadõ, õt tõõnõttõsõ tüüga parembahe tutvast saia' ni märki', midä mi kuagi maa, rahva, keele ja kultuuri jaost edespiti üteh tetä' saa.

Edimäne kokkosaaminõ oll' 3. veebruaril Setomaal Obinitsa seltsimajah. Järgmitsel kõrral saias kokko Võromaal.

Setokõisil saa timahava edimätsõst kongressist jo 103 aastakka. Võrokõisil täütis uma kongressist aprillih edimäne aastak. Kongress arotas ni võtt vasta otsussit, miä' pututasõ' mi rahva kultuurilisi, majan-

duslikkõ ni poliitilisi otsussit. Otsussidõ täütmise iist kand huult kongressi saadikidõst valitu Vanõmbidõ Kogo. Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogoh om 13 liigõt ja päävanõmba aamõtih Vabarna Jane. Võro Kongressi Vanõmbidõ Kogoh om 11 liigõt ja päävanõmbast Kauksi Ülle.

Nii seto' ku võrokõsõ' omma'

tunstanu' kongressi otsussõga hinnäst rahvast ja uma keele keelest, mitte murdõst.

Kuis kaitsa' umma maad, hoita' alalõ kooli' ja uma-keeline haridus, kinkal om inämb õigust hinnäst põlis-rahvast nimetä', nuu' teema' oll' päämidse', minkast Obinitsa kokkosaamisõl kõnõldi ni mis kimmält kujonõsõ' ka teemadõst tulõvastõl kongressidõl. Õga Vanõmbidõ Kogo liigõ tege ja toimõtas uma õga-päävõtseh tüüh ja tegemisteh tsihiga umma kultuuri ja kiilt hoita', a kaetas ka laembalt. Minevä aastaga ütihakuh

Haridus- ja Teadusministeeriumilõ saadõt ettepanõk keelesäädüsehe märki' seto ni võro kiil erälde keelest uut šoo kev-väi otsust.

Läbi kongressi otsussidõ saa mi nii setokõisi ku võrokõisi jaost hüvvi otsussit tetä', tuuperäst om ka tähtsä kongressidõst osa võtta'.

9. oktoobril 2024 oodamõ setokõisi Verskahe XIV Seto Kongressi pidämä ni võrokõisi külälisõst kullõma.

Seto Kongressi
Vanõmbidõ Kogo,
Võro Kongressi
Vanõmbidõ Kogo

Talina seto' saiva' praasnigust kokko

16. jaanuaril korjusi' Talina seto' Seto Latsi Kooli iistvidämisel kokko ütitsõst vana-vahtsõaastaga praasnigust, koh oll' ka Setomaa ülembsootska Leima Evelin üteh Setomaa Liidu vedosniku Timmo Margusõga, ja metropoliit Stefanus.

Kokko oll' tulnu üle 30 seto. Ütist kokkosaamist alostõdi Seto hümmi laulmisõga. Leima Evelin ja Timmo Margus andsõ' tiidä', mia Setomaal toimus.

Metropoliit kõnõl' Konstantinoopoli patriarhi Bartolomeusi visiidist Setomaalõ minevä aastaga sügüse ja märkse jalki ar', õt seto' võiva' tunda' hinnäst timä residentsih Wismari uulitsal Talinah ku umah kotoh – omma' jo Seto Latsi Kooli tunni' üle 10 aastaga olnu' metropoliidi residentsi suurõh saalih.

Oll' illoš pido, tandsu' õs taha' ar lõppõda'. Tennämi pilimiist Paloki Gerdi!

LAANEOTSA ANNELA

Talina seto' saiva' kokko.

Laaneotsa Annela kogo pilt

Setomaa Liit – 30 aastaga juubeli ilo

Alostus lk 1

OUT tiätre näütlejidõga saami paika lavva' ja tehnika, jätämi ao kihhå kinnitå' ja sis alostami uma neländå tegutsõmisaasta tõõsõ meelelahutuskavaga. Edimädseh osah veemi läbi kampaania „Noored maale“. Olõmi kutsnu abis Vello, kinkõl omma' loomuligu' loki' ja süå hell ni kiå lupa kikka katusõlõ panda' ja tuust kajaka tetä' rannapiigast Setomaalõ tulijalõ.

Järgmidsõ staari Hörna Rieka

ministriprovva laul om pühendet abikaasalõ, kiå om Setomaa Liidu kultuuri ja välisministre ni tüü peräst sagõhöhe komanderingih ja läbirääkimisil.

Meil om intervjuu vaprå külåvanõmbaga, kiå piät seto külå elojovvulidsõ hoitma ni Obinitsa külåvanõmb kõnõlas, kuis pruudipõud ja iibeprobleem lahenda' – ehtädä' küün, panda' pido' käuma ja haina' sisse tuvva' – küll sis iive ka nõsõs.

No' om kokandussaadõ', keedämi õigõt sõira. Õga sis

tundmalda lehmå piim, kinkõl esås läti pull, om ka Obinitsast saadu ja poodist ostõt kaara-piim om ka Obinitsa poodist, võid om tundmalda lehmå kollektiivi looming ja kana' võiva' olla' kohaligu', a mitteammõtligu'. Kas küünidõga vai ilma? Tetä' vai tegemäldä' jättä?

Populaarnõ Smokesauna Brathers võtt leili ja arotas šoo- ilma elo üle, lupa Eurovisioonil ar kävvu' ja avvuhinnas saadu Verska spaa basseinih naada' angõrjit kasvatama.

Lõpunumbri tibutandsu, midä esitåmi kogo saalitävve külålistõga, pühendåmi maja peremehele, kiå tibulaudast nii uhkõ korgidõ lagõdõ ja parkett-põrmanduga pidomaja tekk.

Tandstas, süvvås, juvvas mustasitkemahla, mis Timmo Margusõ istandustõst peri, ja säetås hinnäst hüäh tujoh kodotiile.

Aituma kõigilõ iihkåujilõ, teno kinkõlõ šoo võimas pido ja seto kultuuri häitsemisõ om osas saanu.

Tibutands OUT tiätre meelejahutuskavaga. Teervaldi Reigo pilt

28. jaanuaril 2024 tähist' Setomaa Liit 30 aastakka Setomaa Valdado Liidu asutamisoost, mia om parhillsadso Setomaa Liidu iihkauja. Kokko kutsti inamb nuid, kiä' olli' alguso man, a ka parhillsatsit vedosnikko. Omgi paras aig silmadä' edesi ja tagasi ni jaka' aolehe lugojidoga mälestüisi ni möttit.

HÖRNAAARE

Setomaa Liidu kultuuri- ja välissuhoto nõunik

Ütine Setomaa Eesti Vabariigih, Petseri maakunnah. 1920–1940. Setomaa olle suurõmbah jaoh üteh maakunnah, õnnõ Luhamaa nulk olle säet Võro maakunda. Üteh maakunnah olõminõ tähend', ot kõik Setomaa valla', kooli', kerigu', äri', põllumehe', rahvas saiõ umavaihol kokko umah pääliinah Petserih. Noorõ' opõ' edesi Petseri Eesti-Vinne ütisingümnaasiumih, põllumajandus- vai ehtus- ja keraamika-koolih, Petseri mastõra vaimulikuh seminarih. Leelonaase' saiõ kokko turu pääl, puutõriah, maarapääväl, Seto laulupidodõl. Kaitsõliitlasõ' Petseri uhkõh Kaitsõliidu majah. Ello kõrraldõdi nii ummih valduh, pallõdõh koolimaioh, tulõtõrjõ seldseh.

1944–1950 jaeti Setomaa Eesti NSV ja Pihkva oblasti vaihol, Eesti NSV-h viil Räpinä, Vastsõliina, peräst Põlva ja Võro rajoonõ vaihol. Sis viil kolhoosõ ni sovhoosõ pite lakja. Ütitse' olli' viil õnnõ kirmasõ' ja kerigupihä'.

1977 leelopäiv olle edimäne, ku kutsti kokko Põlva, Võro ja Petseri rajoonist seto'. Ni jo Eesti elämä lannü' seto' ka. Olle edimäne ütine toimõtaminõ üle pikä ao. Säält jäädi kokko käuma, saiõ kirja nime', aadressi', lavvatelefono numbrü'. Edespidi olle, kost küssü' nimmi, aadresse, lavvatelefoni numbrit.

Leelopäivi inemisõ' tulli' 1987. aastaga Setu Seltsi, Petserimaa kodanikõ komitee, Eesti Kongressilõ. Tuudi ja kiteti õgast Setomaa nulgast inemisi seto ello ajama. Lõvi Vello, Lõvi Laine, Mäeste Paul, Hirsiku Veera Verska kandist, Nurmeotsa Sulo Miktämäelt, Sillaotsa Liidi Obinitas, Liinamae Eevi Meremäelt, Valgemäe Paul Luhamaalt, Tammeoro Stepan, Tammo Nikolai, Tammo Alli, Piho Mare, Nurmetalo Veera Petserist, Lillaku Rein, Ellervee Jakob, Hagu Paul Tartost, Vaidla Jüri Räpinäst, Tobre Reet, Sarvõ Öie ja Sarvõ Ain Talinast.

1990.–2004. aastakani olle Lõvi Vello Setomaa vedur, miis nigu orkestri, kiä kullõl' arotamisi, mõtõl' edesi ni naas kõrraga õgasugumatsi Setomaa, seto asju kõrraldama. Timä olle Seto Kongressi mõttö ütš vällakäujist, tegijidõ kokkokutsja, raha otsja, kokkolepja ni kõrraldaja.

III Seto Kongress, III kongress peräst EV aigsi Petserimaa kongresse. 1993. aastaga Seto Kongressi kõrraldamisõl märgotõdi kõiki Setomaa murrit ku võimaluisi ja suurõmb osa saiõ Seto Kongressi otsusist: ■ vällä anda' setokiilsit raamatit; ■ suurõnda' seto keele tarvitamist kohalikuh raadiõh ja aokirändüseh; ■ taastada' seto käsitüüala';

- luvva' Võro-Seto Instituut;
- küüssü' riiklikku tukõ Seto Talomuseumilõ;
- säädä' kokko seto keele ja kultuuri oppamisõ kava ni naada' tuuperrä Setomaa koolõh oppama;
- toetada' Setomaalt peri nuuri opmist korgih koolõh ja näide tüületulõmist Setomaalõ;
- tetä' Setomaa kaart;
- taastada' Petseri maakund tuuh jaoh, mis võimalik, kas täüs aamõtkunnaga vai kuuhsaisuh maavanõmb, sekretär, kultuurinõunik ja maanõunik;
- maakund või olla' ka Seto vald;
- vaba liikuminõ üle piiri Petserimaaga seotu inemisilõ Petseri rajooni ja Petseri rajooni alalisilõ elänikolõ terveh Eesti Vabariigih;
- massuvaba piirkund;
- side-, teievõrk kõrda;
- edendä' lambakasvatust, mahepõllundust, linakasvatust, lihaveisekasvatust, turismi.

1993 vallavolikogodõ valiminõ, vallavanõmbidõ valiminõ volikogodõh. Pallõ' Seto Kongressi saadiku' ni ütš jago Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo liikmit valiti valdu volikogodõhe ja vallavanõmbist. Lõvi Vello Verska vallavanõmbast, Luigasõ Inara Miktämäe vallavanõmbast.

1992.–1993. aastakil naati Setomaalt käuma ülemnõukogohe, valtsusõ mano, riigikokko, ministeeriumidõhe kõnõlõma ja küüsümä Setomaalõ õgasugumatsi riigi poolõ tegemisi ni rahho. Määnegi aig küüsü valtsusõh, ot mitu Setomaad om olõmah. Sis naati umavaihol arotama, ot tulõ kokko leppü' ütitsit tegemisi valdu ja seto aktivistõ vaihol.

1993. aastagast päälle volikogodõ valimisi nätti ar', ot piiriviirsil valdul Missol, Vastsõliinal, Meremäel, Oraval, Verskal, Miktämäel, Räpinäl om üttemuudu murrit – Talinast kavvõndõh, surnuaia' Petseri poolõ pääl, Petseri, Pihkva turg ar kaonu' põllumiihil, sugulaisi mano käuminõ üle piiri keerulinõ.

20. detsember 1993 ettepanõk luvva' piiriviirsidõ valdu liit. 20. detsembril 1993 võeti kõik valla' kokko ni arotõdi läbi, mäntse' omma' ütitse' murrõ' ni midä annasi' ütitselt tetä'. Üte ettepanõkina pakuti vällä piiriviirsidõ valdu liidu tegemist. Tuu Vana-Võromaa valdulõ istu-s. Ni Lõvi Vello iihvõtmisõl 28. jaanuaril 1994. aastagal kutsti kokko Eesti poolõl olõva' valla', inne kõnõldi läbi ni kirotõdi ala Setomaa Valdado Liidu tegemisõlõ.

Tuudaigu olle' ette nättü' õnnõ maakundõ perrä tettü' umavaltsusõ liidu', olõ-s eski säädüsetähte tuu jaost. Küll vaeldu ka valtsus vai ministri astõ tagasi. 1997. aastagast jouti nii kavvõndõhe, ot saadi Setomaa Valdado Liit ka aamõlikult ar' kinnitet.

Setomaa Valdu Liiduh olle' Miktämäe vald, Verska vald, Meremäe vald, Misso vald,

Hõrna Aare näütäs edimäst Setomaa raamatut.

Teervaldi Reigo pilt

Setomaa Liidu 30 aastakka. Tagasi- ja edesikaeminõ

kuna Luhamaa nulk olle aoluulidsõ Setomaa jago.

Lepüti kokko, ot õga aastaga aja Setomaa Valdu Liidu asju ütš vallavanõmb. Timmä avtasõ' tõosõ' vallavanõmba', volikogo esimehe'. Kõgõ olle' ütitse' arotamisõ' ja kuuhtüü Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogoga ja 1993. aastaga riigikogoh asutõt Petserimaa, perästidsõ Setomaa toetusrühmaga. Õga aastaga kotsilõ tetti Setomaa Valdu Liidu valdu vaihol kuuhtüüleping.

Setomaa Valdu Liit üteh Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogoga pand' paprõ päälle põhiliitsõ' probleemi', käve noid seletämäh ministeeriumidõh, presidendi man, riigikogoh. Ni paksõ eis' ka lahenduisi.

Riigikogo Petserimaa/Setomaa toetusrühm avit' otsi' ja löüdä' tukõ ka rahalidsõlt. Epp Haabsaar, Jüri Adams, Kaido Kama, Ülo Peets, Georg Pelisaar, Lui Niilo, Priit Sibul, no' Igor Taro omma' toetusrühmävõdanü'.

Probleemi' – lahendusõ':

- Üle piiri käuminõ – 10 aastakka olle kerigupühi aigu nimekirju perrä ilma viisalda üle piiri käuminõ. Sis lepüti kokko ilma rahalda aastakadsõ' viisa' ja viisakoordinaator, kiä noidõ viisadõ kättesaamist kõrrald'
- Petseri poolõ tugiminõ – aastagah pensionärele ütsekõrdsõ toetusõ masminõ, lääne sagõdusõga raadiodõ kinkminõ;
- Eesti passõ välläandminõ, raamatukogodõlõ, Petseri 2. (eesti) Keskkoolilõ raamatidõ, plaatõ, aokirju, arvutidõ, paljundusmassinidõ kinkminõ.
- Kooli ja Varvara kerigu

remondi toetaminõ. Kooli opilaisilõ ja oppajilõ Eesti ekskursioonõ kõrraldaminõ.

- Petseri poolõ leelokoorõ lindistaminõ ja laulõ välläandminõ.
- Setomaa nättäväst tegeminõ – Setomaa piiri päälle Setomaa silte ülesäädminõ, Setomaa kaartõ välläandminõ, Setomaa lehe välläandminõ, Setomaa albumi välläandminõ, Seto tunni tegeminõ Kaguraadiohe.
- Setomaa rahastaminõ – 1997. aastagast Setomaa riikliku rahastamisõ saaminõ, alostusõh 10 miljonit Eesti krooni.
- Valdu vanadõkododõ, kultuurimaio, koolimaio remondi'.
- Puurkaivõ tegemisõ' küllihe.
- Leelopäävä', kuningriigi kõrraldamisõ'.
- Vallateie kõrrastamisõ'. Setomaa riigiteie mustkattõ ala pandminõ, vahtsidõ teie tegeminõ, Võmmorski-Koidula, Matsuri-Sesniki tii.

Setomaa Valdu Liit saa kol' palgalist tüütäjä. 2005–2024, kol' inemist nakasõ' palga iist tüühü – Setomaa Valdu Liidu juht, sekretär, kultuuri- ja välissuhoto nõunik. Tegeldäs järgmitsi ettevõtmisi koordineermisõga: ■ suurõmba' Euroopa ülepiiri programmõst kättesaadu' projekti' Petseri rajooniga; ■ käsitüülisõ' ja ettevõtlus; ■ Petseri maja; ■ Radaja festival; ■ perimusoppus koolõh; ■ turismi ja perimusõ kokkosäädminõ;

- Setomaa organisatsioonõ luuminõ;
- Piiriveere Liidri luuminõ;
- kohaliku' maavara', kohalik energia;
- UNESCO kultuuriperändi nimekirja leelo saaminõ;
- riigi toega kol' kotust Setomaalt peri ülipilaisilõ maaülikoolih.

Setomaa valla luuminõ. Suurt tüüd ja kõnõlõmist ni kokkolepmist tahtsõ Eesti valdu kokkosäädminõ aigu Setomaa valla tegeminõ. Setomaa toetusrühmä ja valtsusõ toel muudõti säädüst nii, ot olle võimalik tetä' Setomaa vald.

Setomaa Valdu Liidust sai Setomaa Liit. Peräst Setomaa valla aamõtlikku moodustamist muutu ka organisatsiooni nimi. Setomaa Valdu Liidust sai Setomaa Liit. Neläst vallast saiõ ütš, Setomaa vald. Sis tetti ümbre ka Setomaa Valdado Liit, muudõti nimi Setomaa Liidust. Tuujaost, ot olla' kõlbulinõ registridõ jaost, olli' alostusõh liikmõ' Setomaa vald ja Rõugõ vald, mõnõ ao peräst läts Rõugõ liidust vällä ni asõmõlõ tulle MTÜ Seto Kongressi Tugiühing. Ku inne olle Seto Kongress ja Vanõmbidõ Kogo osalidsõ hüä tahtõga, sis no' ka aamõtlikult registritõh. Nigu innegi kammadadas Setomaa ütitsidõ ettevõtmisiga ja seto elo edendamisõga.

Parhillsatsõ' tegemisõ'. Setomaa Liiduna tulle 2020 ummi tegemisi Petseri poolõ päält tagasi tõmmada'. Taudi peräst päse-s inämp üle kontrollijoonõ. Ni 2022 tulle viil sõda ka otsa. Tuuperäst omma' Petseri poolõga suurõ' projekti' ja programmi' läbi. Eesti poolõ

pääl om parhilla' suurõmb ettevõtminõ paar aastakka mahesõõgi kasvatamisõ opminõ, kuulõ ni latsiaidu mahesõõgi päälle mineki kõrraldaminõ. Pihkvaga Eesti-Vinne programmist saiõ Obinitsa külmuunõ, koh mustasitkit hoita'. Tima-hava saadi vahtsõnõ tugi ka väärinduskeskusõ jaost Obinitsa. Sääl om päälle ehtämist hüä kuuri', pakendada' kardohkat, piiti ja tõisi põlluvilju.

Lätlaisist piirinaabritõga om võrksidõ nuuri ettevõtlikkusõ oppus. Om aig vahtsõst Setomaa ja seto elo edendäjit tiotsa päälle avta'.

Setomaa Liit om säädnu sisse hüä läbisaamisõ Prantsusmaaga ni eriti sääl Oksitaania kandiga. Käudas umavaihol läbi, laulurahvas käu ütstõõsõlõ küllä ni otstas ka muid ütitsit tegemisi.

Hoiõtas silmä pääl Setomaa kultuuriprogrammi ja Setomaa programmi rahapungal, ot tuu õks kasusi'. Setomaa lehte tahtas hoita' ka rassõl aol eloh. Setodõga üle Eestimaa käudas läbi ja toetadas nii, kuis mõistõtas ja saias.

Tulõvadsõ' tsihi'. Tsihist om, ot aastagast 2029 olõsi' Setomaa vald väärt elämisõ kotus ja tiidä' turismi- ni kuurordipiirkund.

Siih eläs ja tüütäs ettevõtlik ni kokko hoitva latsirikas kogokund.

Setomaa inemisõ' andva' tulõvadsõlõ põlvõlõ edesi seto kiilt, kultuuri ni puhta loodusõ. Setomaa om tiidä' mahepiirkund, koh eletäs vahtsidõ muudõ perrä, a samal aol raiasata-i tuud, mis käeh om.

Setomaa saa hõste kõgõga hakkama, om joukas ja kimmas vald, koh eläse' õnnõliku' ja eloga rahu inemisõ'.

Talvõaig ja aholämmi

NASSARI ELVI

Ahi oll' tarõh talvõl kõkö olu- lidsõmb asi. Ahi hoiť elämisõ lämmä, ahopaah sai süüki val- mista' ja peesütä', ahoh sai leibä, pliine vai piirakit kütsä', aho veereh sai kuivata' ubinit, tsäihainu vai siini. Ahoh sai olgi pääl kuivata' tindikallo, ubina- vai tsukripeedilipsõ. Õdagu ahjo potiga pant liha- pala üteh suurmidõ, kapstidõ vai kardohkidõga oll' hummo- gust hüä, lämmi ja väke andva süük. Ahokuumusõh, mia oll' ahanõv, tull' söögilõ tõistsugu- manõ, hüä maik.

Ku leibä küdseti, ahi küttü ja leeväkohetus nõsõsi, sis küdseti väikestele latsilõ aho iih peldi pääl tuust kohetusõst vadsa- kõisi. Veiga avvustõ süük olli' tsõõrigu pliiniravva pääl küd- sedü' pliini'. Pliinikohetust lasti kah hapnõda', õt pliini' hõste nõsõsi'. Pliiniraud nõstõti ahost vällä puitsõ varrõ külge kimmü- tet ravvast tsängä toel. Tuud kutsti pliinkäpp. Muu söõgi ahjopanõkist olli' tsugunapaa' ja savilaatka'.

Ku pottsepp johtu hüä, püüssü ahi kavva lämmi ja hoiť ka tarõ kuiva. Tiikäumi- sõst västinü ja ar külmänü ine- minõ sai aho pääl lämmähe minnä'. Ku külmehüstõbi mano murd', sis aho pääl higonõminõ tekk olõmisõ kergembäst. Vahel avit' ka lešo pääl piisleminõ. Nii voi üldä', õt ahi oll' vanal aol ka arst. Ahopetsonkahe saiõ' vällä tüüd tennü' inemisõ' uma' hämme' kinda' vai kapuda' kuoma panda'.

Ahi oll' talvõl ka paik, minkõ ümbre kogosi pereh näpo- tüüd tegemä – pernaane kin- dit kudama, peremiis puutüüd tsäpendämä. Aeti jutta, latsõki' kulssi' vanaao jutussit, üteh- kuuh mõistatõdi mõistuisi. Küt- tüv aho kotsilõ oll' kah mõis- tataminõ: härg maka, massa' helõsõ'? Aho ümbre oll' kogo pereh, puulkloho teedakõnõ vai paabakõnõgi aho pääl üt'el mõnõ tarkusõ mano. Latsõkõsõ' kulssi' hüä meelege näide pikki mustistist jutussit.

Ahi oll' tarrõ sissõ astõh ussõst kas hüvvä vai kurra kätt. Aho vastah ristipiuta oll' pühane ja sääl oll' sis puhas- nulk vai pühäsenulk, ahoga kõrvu oll' sängünulk – tarõ kõkö lämmämb kotus. Ku ahi oll' sai- nast hüä kavvõ tett, sis jäi aho

ja saina vahelõ kotus, midä ülti ahotagonõ. Aho kottal oll' poolka, kohe sai kraami panda', ussõsainah aho kõrval poolka anomidõ jaost, suumõskmisõ annom, luhan mõskmidõ jaost ni kerk viianomidõga. Tuu oll' sääne lävealonõ kotus, koh toimõnd' ja oll' söõgitegemi- sõga aamõtih pernaane. Vind- läse' kutsõgi' tuud paapunul- gast vai naistõnulgast (*бабу́й кум*) vai ka tsulanast, seto' ütli' anomanulgast.

Vindläse' viski' ahoh ka lõõnat

Inne ku elämiste tulli' tarvi- tusõlõ korstna' (truuba'), olli' aho' säändse', koh kütmissõl tull' kõik sau tarrõ sisse. Vind- läisil oll' säändse vanaaolitsõ aho nimi *чёрная печь* (must ahi), tuuvasta lõõriga ahi oll' *белая печь* (valgõ ahi), midä kutsti ka *духовый печь*. Tuu oll' sääne ahi, koh süüki tetti ahoh, mitte ahoeditsel valla- litsõl tulõl. Sautarõ musta aho kotsilõ ütli' vindläse' ka *курная печь* – arvada tuuperäst, õt aho all oll' kanno talvinõ elokotus.

Kuna sautarõh oll' olulinõ, õt sau üles nõsõsi', tetti tarõ- sainaki' korgõmba'. Arvada 18. aastasaal, ku Vinnemaal naati laembalt tulõkimmist kirbit- sit tegemä, saiõ' aho' lõõri' ja truuba'. Tarõ saiõ' puhtamba vällänägemisõ, aho' ehtedi suu- rõmba', nuid naati ka valgõst savitamma.

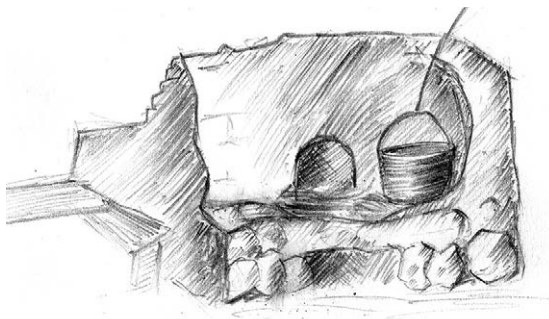
Vinne ahi eis oll' joomka, pia 1,6–1,8 meetrit laga, 1,8–2 meetrit pikk ja pia 1,7 meetrit korgõ. Tuu ahi oll' sääne, koh oll' ahopäälne ja vil ka aho- tagonõ ruum, kolbets. Talo- rahvalõ oll' ahi ellojäämisõst olulinõ, ollgi tuuperäst ütlemisõ, õt ahi om tarõ hing. Hüä ja lämmä aho pääl oll' rahu- linõ ja hüä olla', tuuperäst om vinne rahvajutussih tsura- tu- ragukõnõ, kiä linnaõ ilma pite suurõ aho pääl.

Vindläisilõ olõ-õs vanast vööras ka ahoh vihtlõminõ. Ahjo võeti üteh vett täüs tsu- gunapada ja viht. Hüdse' võeti vällä, olõkõrd aeti külealosõst ahjo. Vihaga visati müüdä aho- sainu lämmind vett, sis sai hüäd lõõnat. Vihoti hinnäst koo- vai tammõvihaga. Latsi kah viheldi, lats nõstõti ahjo puukühvli pääl. Muidogi küteti puulpühi õks ka talosanna, a inämbüiste õks sis, ku oll' inämbä sannahkäujit.

Kanakõsõ' sautarõh, nätä' ahokülj ja ahoalonõ.

ERMi kogo pildi'

Sautarõ ahi Napi küläh.

Elo sautarõh

Vanast olli' ka Setomaal saut- tarõ' – kõik sau tull' tarrõ ni tekk tarõsaina' ja lae nõgidsõst. Nii näkkü vällä, õt alomanõ osa saina palgivañkost oll' puhas – sai sãlgä vasta saina tugõda' – a üleväh olli' palgi' joba nõgidsõ. Kütmissõ aigu sai tarõh siski midägi toimõnda', selle õt „sau- lagi“ oll' korgõmbah, a siski tull' kumarah kävvü'.

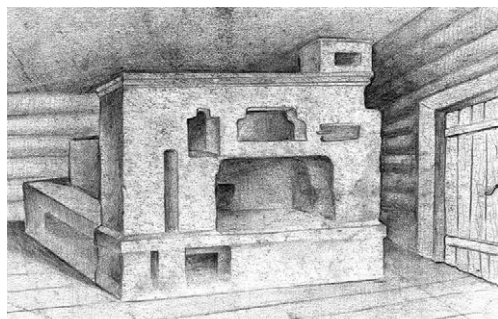
Sautarõ ahost juusk sau ahoostast vällä, kolbaguga (kummiga) ahol olli' vahel ka üleväh saumulgu'. Tuu jaost, õt sau tarõst vällä pasesi', oll' üleväh ligi lakõ palgikõrra sisse lõigat neläkandilino mulk, midä kutsti otpaja ja mia oll' tarõ kütmissõ aigu kinni. Kütmissõ aigu hoiõti uss vallasõ, pääl kütmissõ panti kinni ja tetti otpaja vallasõ, õt ahokarm vällä laskõ. Huvtav om tuu, õt pääl vällimätsõ ussõ oll' tarõl ka tõnõ, sisepoolinõ uss, min- kõl alomanõ osa katõ kolman- diku osah kinnine, a mäemäne osa vallalinõ. Tuuperäst kutsti tuud kah puulussõst. Aho küt- misõ aigu tetti vällimine uss vallasõ, puuluss jäteti kinni. Säändsest ussõst tulõ-õs külm sisse, a sau pãssi huuga vällä.

Nigu kirodi, sis aho kütmissõ aigu nõsõsi sau ülest ja tuu- peräst olli' saina' kah nõgidsõ' ja musta'. Sääne nõõkõrd kaitõ tiidäki' sainahirsi õgasugu- matsi sitkidõ ja muidõ paha- laisi iist. Nii võidsõ' sautarõ saina' ja lagi vasta pitä' piä sada aastat. Könõldas, õt saut- arõh taha-as ka kirgese' ja lutigõ' veiga ellä'. Aho kütmissõ jaost hoiõti õks pikembit puid. Hüv- vist kütmissõst peeti nuid, miä' palli' aigupite ja hoiõti' kav- vamba lämmind, nigu kõiv, pet- täi, haav, lepp vai kuus.

Eestialõ jääe' Setomaal saut- tarõ' jo veiga harvakust. Tuu- peräst käiti Eesti Rahva Muu- seumist vil 1930. aastidõ kesk- paiku määndsõtki vil peräle jäänü' suidsutarõsit kaemah ja ülest pildstämäh. Seto ahjõ om 1920. aastidõ keskpaiku pilds- tänü Mannineni Ilmari ja 1930. aastidõ keskpaiku Laidi (Laid) Eerik. Ahjõ omma' joonstanu' ka mitmõ' kunstnigu'. Mõnõh mõtsataloh eleti vil eestiao lõpuhki vannamuudu sautarõh ja ku säält latsõkõsõ' kuuli tulli', oll' rõivil saulõhn man. Inäm- büiste olli' Setomaa küllih 1930.

Ahi pliidiga Kossõlka küläh Saaremäe taloh, 1953.

Vahtsõmba aolinõ ahi Miku Ode tarõh.

aastil joba truubaga aho' ja sinnä' mano ehtet pliidi'.

Sautarõ ahi

Sautarõ ahi oll' umalt vällä- nägemisõlt prostakõnõ, ilma suidsulõõrilda. Ahi ehtedi hir- test lava pääl, minkõ korgus oll' kol' palgivañkõ, a vindläi- sil oll' tuu vil korgõmbki, 3–4 palgivañkõ korgõ. Aho iih oll' kivirind, kohe tetti tuli ja koh oll' pada vai katõl ruvva/pudru kiitmissõst. Kivirinna alosõh oll' suur tsopp/oosõh, koh hoiõti halga vai muud kütmissõl vaia minevät kraami. Ahoava oll' iist puulkumõra mooduga.

Pata hoiť üleväh tukõv kett, mia oll' kimmütet üle tala ja minkõ otsah oll' tsänk. Tuu jaost, õt kiitmisannom hõste tulõ kot- silõ saia', oll' nulgah vehmri, minkõ sisse säet katlapüür vai katlapuu. Katla all olõva kivi- rinna ossa kutsti katlaalonõ vai katlahaud. Vanõmba aho iih oll' vallalinõ tulõasõ, perästpoolõ ehtedi ahi päälpuult puul- tsõõri muudu kolbaguga, min- kõst katõlõ poolõ jäie' tsopa' – ütele poolõ hüdsehaud, tõõsõlõ poolõ lapigu kiviga tsopakõnõ, kohe tõõnõkõrd latsõkõnõ aho kütmissõ aost piislemä nõstõti.

Ahoalosõh hoiõti vanast tal- võl kikkast ni kanakarja. Vaht- sõliinast peri rahvaluulõ- korjaja Sandra (Sander) Jaan om 19. aastasaal lõpuh kiro- tanu setokõistõ aho kottalõ säänestmuudu:

Näide aho alonõ om kõigil alt tühi, mis nii sama vällästpuult vällä näütas kui olõs ta alomanõ ahi. Sinna sisse pandva nimä ahoorõbi, aholuva, ja mõnt muud asja, mida hüä käeperäst võtta. Ka omma sial talvitsõl aol kana' mida vistist kikka kirgmise peräst sinnä aetas, et humongult hüä kikka aigu üles tulla, tööle naada. Päälegi om kikas ka, kui vanahalva hirmutaja, ahoalut- sõh korterih, koh vanast nii mit- mõi ja mitmõh paigah na olli' eliskitsnu. Ahoalustõ vanust- halvust om mitmõsugutsõ jutu sääl ja tääl kuulda, mis mõnõ nii hirmsa omma, et naa' näid kõnõl- daki tohe-i' (H II 60, 516/22 (2) < Vastseliina khk. < Setu – Jaan Sandra (1897))

Ahopäälne, lešo ja pliit

Õgal õigõl seto ahol om õks aholagi-ahopäälne ja lešo, koh

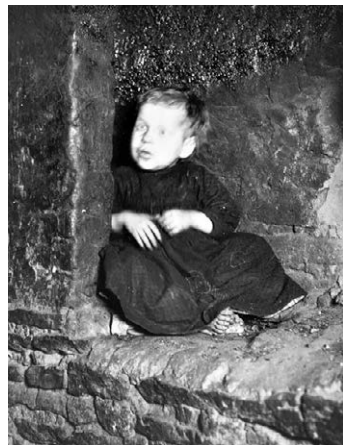
oll' hüä peeseldä' vai niisama lesata'. Mi kodotaloh Tsäält- süväh oll' lešo üteh pliidiga, vahtsõmbaaolitsõ aho küläh lessõ olõ-õs. Trõnnõ küläh vanaesä-vanaimä puul oll' keset tarrõ suur ahi. Aho pääl, aholava seeh oll' neläkandilino sükäv tsopp, koh olli' põhia pääl lambanaha' ja piktamisõst padi ni määnegi tekk. Aho pääl oll' tolmunõ, lämmi ja pümme, a tuu oll' väikolatsõlõ üts hüä umaette olõmisõ kotus. Vahel ronõ sinnä' sisse, õt kullõlda' salahuusi suurtõ inemistõ jutta. Ülest sai lešo pääl, mia oll' all- puul ja minkõ ette käve mõlõm- balt puult saavesarõivas.

Õkva aho kõrval tagata- rõh oll' vanaimä säng, koh ma timäga üteh magasi. Maama- kõnõ üt'el sagõhõhe, õt latsõ- kõnõ, sul jala' nii külmä', panõ' vasta mu sãlgä, sis om lämmi. Parhillaki ku ma mõtlõ, sis tuu lämmi ahoveerine ja maama sãlätagonõ oll' mu', väiko latsõ- kõsõ jaost maailma kõkö kaid- sõtump kotus. Ku mõtlõ lat- sõiä pääl, sis tulõ kõõ miilde vanaimä, suur valgõ ahi Trõnnõl ja vanaimä küdset ahovadsa'.

Setomaal oll' sautarõh vanal aol lešo kõrvalõ säet vil ka pink, õt olõsi' abaramb, sis sai sääl ka üüd maada'. Säändse pingi ots küündü konetskalauda. Konetskalavva' olli' aho küle- sainah, nuu' olli' ar' ilostõt nii- muudu, õt lavva mäemäiste otsa olli' lõigadu' tsãlgu' vai väiko' mulgu', üts kotus lavva küle pääl oll' lõigat tsãlka, nii õt säändse „nupu“ pääl sai panda' käeperäst olõva tiranigu. Tuu oll' sis nigu tiraniguvarn.

Ku joba truupõga naati ahjõ tegemä, sis inämb ahopäälset lavva tetäki-is, piislemisõst jäi õnnõ lešo. Aho kõrvalõ, ahoga kokko naati ehtämä pliite söõ- gikiitmissõst. Tuuga muutu setodõl ka söõgivalmstamisõ muud, näütisest tulli' tõistsu- gumatsõ' anoma', nigu lühko hannaga panni' vai väiko' katla'. Päämäne muutus oll' õt pliidi pääl sai söõgi rutumba valmist ku ahoh. Tuu jaost, õt pliit kah ar mahusi', naati ahjõ ehtämä tarõussõst kavvõmbahe.

Truubaga ahi oll' joomkamb ku suidsutarõ ahi, kolba koll abaramb, ahosuu olõ-õs inämb puulkummõr nigu vanaaolitsõl ahol, a oll' inäbüiste neläkan- dilinõ; aho saina tetti mitmõ' süvisõ', midä ülti petõsõ' vai

Ahotsoppa kütmissõ aost piis- lemä nõstõt latsõkõnõ.

petõsonka'. Sääl sai kuivata' hãmmest saanu' kindit, sukkõ vai vilte; aho seeh oll' ka üts korgõmb petõsõ, kohe mahtu sisse samovaar. Sis ku suur tsäiujuuminõ Setomaal ar' maalõ jäi, sis hoiõti säändseh ahotsopah määnestki muud käeperäst asja.

Aho kütmine, krõiška ja hoofka

Aholõõri kutsti truup. Truup ülti ka pistütse lämmä aho- müürüosa kotsilõ, küle pääl olõvat müürüossa kutsti lešo. Petseri-tagostõh küllih ülti truup vai truuba ka korstna kot- silõ, Truba külä nimigi kõnõldi rahvasuuhu tulõvat tuust, õt tuuh küläh oll' hulga suitsõ ja truuba' paistu' kavvõndõhe.

Aholõõri katmist oll' vanast siibri asõmõl tsõõrigu kaasõ muudu krõiška, mia võeti küt- misõ aigu päält ar'. Tõõnõkõrd võidsõ vahtsõmba ao ahol olla' ni krõiška ku siibri. Ku oll' kats krõiškat, sis ülti näid krõis- ka-ravva'. Nuidõga katõti aho- lõõr peräst kütmissõ kinni, õt lämmi vällä lääsi-i. Mõnõh paigah ülti aholõõri pääl- mätse kaasõ kotsilõ juuska ja alomatsõ kotsilõ (mia oll' aho seeh) krõiška.

Aholõõril vai truubil oll' ka savvuluuk, midä ülti hoofka vai hoofka. Hoofka oll' korst- najala seeh, suurus oll' umbõs puul vai vähämb ahossõ suu- rusõst. Hoofkaussõl oll' vallalõ tegemisõst küläh väiko tsän- gukõnõ. Hoofkaussõ kaudu sai truubalõõri nõõst ar puhasta'. Tsuhkna' ütlesse' tuu kotsilõ arvada tahmaluuk.

Hoofka perrä sai kütmissõl ka parembat tõmbust kõrralda'. Ku ahi nakaõ vahel savvu sisse ajama, sis peremiis õks hõigaõ: „Teke' no umõhtõ hoofkauss vallasõ!“.

Mãlehtë umast iäst, ku vahel kõõgi korstna/truubajalõ ollõv ussõkõnõ vallalõ tetti ja sääl tõrvagu last palama panti, sis pliit nakaõ jal tõmbama. Säänd- sit ussõkõisi (tahmaluukõ) oll' kats: üts üleväh truuba- jala seeh, tõõnõ all, pliidi vai lešo küle pääl. Alomatsõst, ma mãlehtë, võeti õks nõkö vällä. Mõnõh paigah kutsti hoofkast ka mulku, koh olli' seeh kriiska', ülti hoofkaravva'.

Parhillatsõl aolgi om nii Setomaal kui ka muial suvitus- talodõh muudu lãnnü' leõsoga aho' ja tetäs ka ahosüüki. Hüä pottsepä valmstõst õhi tõmbas ilostõ ja pidä ka kavva lämmind.

Sõo kirätüü kokkosäädmissõl om üle kaet Eesti Rahvaluulõ arhiivi matõrjalõ, Mannineni Ilmari raamatut seto ehtüistest, Lantsevi Viktori piltega sõna- raamatut vinne ehtüistest, 1970. aastal ilmutõ aoluu- etnograahvia atlast ja muuseumipilte ni -joonstuisi.

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle,

tel 5656 9079, e-post: kauksiyille@gmail.com

Toimõtaja (lisalett Vahtsõt Vallah) Jãrvelilli Rein,

tel 504 6423, e-post: rein.jarvelill@setomaa.ee

Keeletoimõtaja Palmi Silvi

Seto keele tõlkja Sarvõ Õiõ

Külesäädmine Lõõpri Priit

Vãllãandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Kõlviku Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Õiõ, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriõõ Vello, Jãrvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjã: Printall AS

Lehe ilumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalette Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata': kauksiyille@gmail.com

vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.

SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': rein.jarvelill@setomaa.ee

Tãhtaig õga kuu 12. kuupãiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Päästeamet tunnustas Setomaa vallavanemat Raul Kudret aumärgiga

Siseminister Lauri Läänemets ja Päästeameti peadirektor Margo Klaos andsid 13. veebruaril Põlvas üle päästeteenistuse aumärgid. Tunnustatute seas oli ka Setomaa vallavanem Raul Kudre, kes pälvis päästeteenistuse hõberisti.

REIN JÄRVELILL

„Rõõm on taas tunnustada nii palju suurepäraseid inimesi, kes on pühendanud oma elu teiste aitamisele. Nüüd tuleb teil aga õpetada inimesi ka iseennast aitama – päästeametnikel on järgmistel aastatel kanda põhiroll elanikkonnakaitse koolituste läbiviimises, et anda kõigile eestimaalastele oskused kriisilukorras hakkamasaamiseks,“ sõnas siseminister Lauri Läänemets.

Kokku tunnustati 166 inimest. Üle anti kaks päästeteenistuse suurt kuldristi, kaks päästeteenistuse kuldristi, 19 päästeteenistuse hõberisti, 65 päästeteenistuse medali, üheksa päästeameti kuldsete tammelehtedega teenetemedalit ning 14 päästeteenistuse hõbedaste tammelehtedega teenetemedalit. Türgi missioonimedalid said 28 päästeameti teenistajat ja kaheksa koostööpartnerit. Lisaks anti Siseministeeriumi tänukirjad ja hinnalised kingitused.

Päästeteenistuse hõberist antakse tunnustusena keerukate päästetööde juhtimise, samuti silmapaistvate teenete eest päästealal. Päästeteenistuse aumärke on antud välja alates 1998. aastast.

Vallavanem Raul Kudre päästeteenistuse hõberistiga.

Foto: Rein Järvelill

Oma pikaaegse vallavanema karjääri jooksul on Raul Kudre seisnud inimeste turvalisuse eest ja olnud heaks koostööpartneriks Lõuna päästekeskusele. Suuresti tänu tema poliitilisele lobitööle on Setomaa keskuses Värskas alles kutseline päästekomando. Raul on olnud väga aktiivne ja sisukas panustaja kriiside lahendamisse ja kriisideks valmisolekusse. Alates

2019. aastast on Kagu-Eestis ja just Setomaad tabanud erinevad kriisid: tormist põhjustatud elektrikatkestused, Covid kriis, Ukraina põgenike kriis kagupiiril. Raul aitas oma selgete seisukohtade ja kaalutud ettepanekutega maakonnaülel leida lahendusi probleemidele, kujundada ühiseid seisukohti, mis esitati regionaalsetele kriisikomisjonile ja millest osad

jõudsid riigi tasandile.

Setomaa vallal ei ole oma väiksuse tõttu kohustust koostada hädaolukorra lahendamise plaani, ometi oli vald üks esimesi omavalitsusi, mis koostas oma kriisiplaani. Valla kriisikomisjoni esimeheks on ametist lahtuvalt vallavanem.

Palju õnne ja jõudu Raulile, päästeteenistuse hõberisti kavalerile!

Värskas mälestati Vabadussõjas langenuid ja tähistati Tartu rahu

Setomaa vallavanem Raul Kudre koos Kaitseliiduga asetas 2. veebruaril pärja Vabadussõjas langenute mälestuseks Petserimaa vabadussamba jalamile.

Tartu rahuga tuli Setomaa iseseisva Eesti riigi koosseisu. Rahuleping Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmiti pärast keerulisi läbirääkimisi 2. veebruaril 1920 Tartus.

Leping lõpetas ligi poolteist aastat kestnud Vabadussõja ning oli esimeseks suureks

saavutuseks noore Eesti riigi välissuhtluses. Leping määras ära Eesti idapiiri ning selles tunnustas Nõukogude Venemaa igaveseks ajaks Eesti Vabariigi iseseisvust. Samuti avas see Eestile tee rahvusvahelisele tunnustamisele iseseisva riigina.

Lepingu ratifitseerimiskirjad vahetati Moskvas 30. märtsil 1920 ja sellest päevast hakkas leping kehtima.

REIN JÄRVELILL

Tartu rahu aastapäeva tähistamine Petserimaa vabadussamba juures.

Foto: Anu Toe

Edina Csüllög peab preemiatseremoonial tänukõnet.

Foto: Raigo Pajula

Setomaa filmiprodutsent Edina Csüllög sai Kultuurkapitali audiovisuaalse kunsti sihtkapitali aastapreemia

9. veebruaril anti Noblessneri valukoja Nobeli saalis pidulikult üle Kultuurkapitali 2023. aasta peapreemiad ja elutööpreemiad ning kujutava ja rakenduskunsti, audiovisuaalse kunsti ja rahvakultuuri sihtkapitali aastapreemiad.

„Kultuurkapital on eelkõige kvaliteedimärk – see näitab, et sündmust või teist loojat on märganud oma valdkonda kõige lähemalt tundvad kolleegid. Tänaõnne auhinnad on seega kõrgeima kvaliteedi tunnuseks, millega eri valdkondade sihtkapitalid hindavad laureaate panust nii aastases perspektiivis, kuid kindlasti tegelikult ka pikema aja loomingu silmas

pidades,“ ütles kultuuriminister Heidy Purga.

Kultuurkapitali audiovisuaalse kunsti sihtkapitali aastapreemia 2023 pälvisid Liis Nimik ja Edina Csüllög dokumentaalfilmi „Päikeseaeg“ eest.

Filmi kohta on autorid öelnud: „Looduse lõputus ringkäigus on kõigil oma ülesanne – taimedel, seentel, putukatel ja loomadel... Nad leiavad alati oma tasakaalu, rütmi ja kooskõla. Seitsme aasta jooksul filmilindile üles võetud film viib meid Eesti kodudesse, kus elatakse eemal maailma kaosest, looduse poolt etteantud rütmis. Aga inimliku loovuse südames on alati peidus üks pisike

vastuhakk, mis ei taha järgida seda, mis on meile ette kirjutatud. Dokumentaalfilm loob vaatajale ruumi, kus on hea mõelda ja tunda, mida annab inimesele kontakt loodusega ja mis võiks juhtuda, kui see kaob.“

Filmi režissöör on Liis Nimik, stsenarist Anti Naulainen ja produtsent Edina Csüllög.

Filmi Setomaa esilinastus koos filmi loojate ja osatähtjatega toimus 8. oktoobril 2023 Uusvada Kultuurikülas ja viib ju seitsme aasta jooksul filmilindile üles võetud film meid suures osas ka Setomaa kodudesse.

Palju õnne preemia saajatele ning palju uusi õnnestumisi!

REIN JÄRVELILL

Setomaa Vallavolikogu istung 28.01.2024

- SA Võrumaa Arenduskeskus tegevusest andis ülevaate juhatuse liige Tiit Toots.
- Vallavanem Raul Kudre andis ülevaate vallavalitsuse tegevusest.
- Võeti vastu Setomaa valla 2024. aasta eelarve kogumaha 8 171 211 eurot.
- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 19.12.2019 määrust nr 18 „Õpetajate ja huviringide juhendajate töötasustamise alused“ töötasude alammäärade osas.
- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 23.11.2017 määrust nr 3 „Setomaa Vallavalitsuse palgajuhend“ teenistujate palgagruppide vahemike ja vallavanema palga osas.
- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 25.10.2018 määrust nr 23 „Setomaa valla koolieelsete munitsipaal-lasteasutuste vanemate poolt kaetava kohatasu määr ja tasumise kord“ – kohatasu on kohustus tasuda kõikide kalendrikuude eest.
- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 29.12.2022 otsust nr 31 „Setomaa Vallavalitsuse hallatavate asutuste koosseis“ – muudeti Meremäe Kooli (lasteaiarühmade), Värskas Lasteaia, Setomaa Hooldekodu ja Setomaa Muuseumide töötajate koosseise.
- Toimus eelnõu „Setomaa valla haridusasutuste ümberkorraldamine“ esimene lugemine – eelnõu järgi alates 01.09.2024: 1) liidetakse Värskas Lasteaia Mikitamäe Kooli
- lasteaiaosa ja Meremäe Kooli lasteaiaosa ning Värskas Lasteaed nimetatakse Setomaa Lasteaiaiks; 2) Mikitamäe Kooliga liidetakse Värskas Gümnaasiumi I ja II kooliaste (1.–6. kl) ja Meremäe Kooli I ja II kooliaste (1.–6. kl), kool nimetatakse Setomaa Kooliks; 3) Värskas Gümnaasiumiga liidetakse Mikitamäe Kooli III kooliaste (7.–9.kl) ja Meremäe Kooli III kooliaste (7.–9.kl), kool nimetatakse Setomaa Gümnaasiumiks; 4) Meremäe Kool lõpetab tegevuse; 5) õppekohana jäävad alles Mikitamäe õppekoht, Värskas õppekoht ja Meremäe õppekoht, lasteaiarühm Meremäel, Mikitamäel ja Obinitsas. Eelnõu saadetakse hoolekogudele ja õpilasesindustele arvamuse andmiseks. Eelnõu muudatusettepanekute esitamise tähtajaks määrati 12.02.2024.
- Toimus eelnõu „Setomaa valla haridusasutuste hoolekogude moodustamise kord ja töökord“ esimene lugemine.
- Otsustati lugeda tuvastatuks Ulaskova külas Kausi maaüksusel, katastritunnusega 73201:001:0859, asuvate elamu, majandushoone ja sauna peremehetus ning võtta ehitised arvele Setomaa valla omandina.
- Otsustati seada tasuta hoonestusõigusi Setomaa vallas Mäsi külas Pritsumaja maaüksusele, Luhamaa Nulga Priitahtlike (reg nr 80599293) kasuks, tähtajaga 50 aastat.

Kortermajadele toetuse andmine

Setomaa vald toetab korteriühistuid üldkasutatavate ruumide ning tehnosüsteemide rekonstrueerimiseks, tuleohutuse tagamiseks, elukeskkonna parandamiseks ja atraktiivsemaks muutmiseks.

Toetatavad tegevused:

- 1) üldkasutatavate ruumide ja hoone osade rekonstrueerimine;
- 2) üldkasutatava infrastruktuuri (kütte-, ventilatsiooni-, vee-, kanalisatsiooni- ja/või elektrisüsteemi) rekonstrueerimine;
- 3) parkla ehitamine või laiendamine;
- 4) jäätmemajade rajamine (eelistatud mitme korteriühistu koostöö);
- 5) mängu- ja/või spordiväljakute, atraktsioonide rajamine/parandamine (eelistatud mitme korteriühistu koostöö);
- 6) haljastus ja heakord;
- 7) kaasfinantseeringu taga-

mine Ettevõtluse ja Innovatsiooni SA toetusmeetmesse.

Uute parklate ja mänguväljakute ehitamisele kohaldatakse ehitusseadustiku sätteid.

Toetuse taotlejaks võib olla Setomaa vallas asuv nelja või enam korteriomandiga korteriühistu või kaks või enam korteriühistut, kus kokku on kümme või enam korteriomandit (edaspidi taotleja).

Taotluse vorm on leitav Setomaa valla veebilehelt: <https://setomaa.kovtp.ee/et/kortermaja-toetus>.

Käesoleval, 2024. aastal toetuse saamiseks tuleb vallavalitsusele taotlus esitada hiljemalt 31. märtsiks 2024.

Setomaa Vallavalitsus

Kontaktisik:

- Margery Roosimaa, arendusspetsialist, tel 5786 9861 e-post: margery.roosimaa@setomaa.ee,

Setomaa valla uue haridusmodeli üks aruteludest Värskas.

Foto: Rein Järvell

Setomaa valla hariduskorraldus on muutustes

Hea koolipere, lapsevanemad ja vallarahvas! Eesti haridus on muutuste tuules. Konkurentsivõimelise hariduse tagamiseks on haridusmaastikul ümberkorraldusi tegemas paljud omavalitsused, kes soovivad oma noortele pakkuda haridust, mis võimaldaks tänapäeva kiirelt muutuvat maailmas hakkama saada.

Setomaa jaoks on väga tähtis väljakutse tagada kodulähedane jätkusuutlik hea haridus olukorras, kus prognoos näitab, et laste arv pikemas perspektiivis väheneb, ning samuti on keerukas leida häid õpetajaid lähikümnendil pensionile minevate õpetajate asemel. Vaja on leida mudel, mis tagab õppetöö jätkumise kõigis senistes õppekohtades – Mikitamäel, Värskas ja Meremäel – ning mida aktsepteeriks ja toetaks ka riigi hariduskorraldus.

Setomaa vallas tegutseb praegu kolm kooli: Mikitamäe Kool, Meremäe Kool, Värskas Gümnaasium ja üks lasteaed – Värskas lasteaed. Mikitamäe ja Meremäe koolis on ka lasteaiarühmad. Käimasoleval õppeaastal õpib Setomaa valla koolides 226 õpilast ja lasteaedades käib 114 last.

Alates 2022. aasta lõpust on teostatud uuringuid ja toimunud arutelusid Setomaa

haridusmodeli üle erinevates töörühmades. Setomaa hariduselust huvitatud inimesed on koos käinud ligi 50 korral.

Arutelude käigus on tulnud esile vajadus luua lisaks õppekava uuendamisele ka haridusasutuste uus juhtimismudel, sest ainult nii saab jätkuda kvaliteetse hariduse andmine senistes õppekohtades.

Haridusvõrgu ümberkorraldamise eesmärk on tagada hea haridus kõikides valla piirkondades ja kõikidele senistele kooliastmetele ning lasteaialastele tänu haridusasutuste juhtimise tugevdamisele, ressursside paremale ärakasutamisele ja keskendumisele senisest enam õppearendustegevusele.

Kavas on moodustada Setomaa valda kolm haridusasutust: Setomaa lasteaed, Setomaa kool (1.–6. klass) ning Setomaa gümnaasium (7.–12. klass). Setomaa kooli ning Setomaa gümnaasiumi 7.–9. klasside õppetöö jätkub kõigis praegu tegutsevates koolimajades – Mikitamäel, Värskas ja Meremäel. Koolid hakkavad tööle ühise juhtimise all ning ühise õppekava alusel.

Setomaa (pro-)gümnaasium ehk 7.–12. klassi koondamine üheks asutuseks on Eesti haridusmaastikul suhteliselt uus lähenemine. Samas kaasaegne

õpikäsitus väärtustab seda, et kolmanda kooliastme (7.–9. klassi) laste õpetamine on üles ehitatud lapse isejuhtivale arengule, et valmistada noori paremini ette gümnaasiumisse või kutsekooli astumiseks. Muudugi on me unistust see, et enamus Setomaa lapsi õpiksid Setomaa gümnaasiumis keskhariduse omandamiseni.

Positiivne on see, et sellise korralduse puhul on Setomaa koolil võimalus taotleda kodulähedase kooli pidamise toetust alates 2025. aastast hinnanguliselt 170 000 eurot aastas, mida on kinnitanud ka Haridus- ja Teadusministeerium. See lisaraha aitaks õppetegevust veelgi arendada ja maksta õpetajatele ja kooli juhtkonnale väärilist palka.

Igas õppekohas – Mikitamäel, Värskas ja Meremäel – hakkab tööle ka kogukonnujuht, kelle poole saavad küsimustega pöörduda õpilased, lapsevanemad ja õpetajad. Loodav haldusjuhi töökoht tagab koolide hoonete korrashoiu. See võimaldab kooli juhtkonnal keskenduda õppetöö arendamisele, kuna nad ei pea igapäevaselt tegelema majandusprobleemidega.

Loodav seitsme rühmaga Setomaa lasteaed jätkab tegutsemist kõigis praegustes asu-

kohtades. Lasteaed saab samuti tugevdust õppejuhi lisandumisega ning rühmad saavad keskenduda mitmekülgse hea alushariduse andmisele. Oleme setokeelse rühmaga olnud tee-rajajad, kultuuri järjepidevusest võiksid rõõmu tunda rohkemad lapsed üle valla.

Setomaa kool ja gümnaasium rajanevad kolmel tugi-sambal: ettevõtlikkus, kultuur ja tervis. Need kajastuvad läbi-valt koolide õppeprogrammis, õpetamismeetodites ja igapäevases elus. Kõik kooli tegevused ja algatused on kooskõlas üldiste eesmärkide ja väärtustega, aidates kaasa jätkusuutlikule, ühtsele ja vastastikku toetatud arengule terves kooli kogukonnas.

Lisaks on meil suur väljakutse tuua praegu väljaspool valda õppivad lapsed Setomaa koolidesse. Selleks on väga erinevad võimalused nagu kogukonnaklass, koduõppe tugimine ja palju muud.

Kõik Setomaa lapsed vääri-vad väärt haridust.

Setomaa vallavalitsuse nimel
RAUL KUDRE

Setomaa volikogu nimel
URMAS SARJA

Miljööväärtuslike alade arendamise, säilitamise ja taastamise toetamine

Setomaa Vallavalitsus toetab miljööväärtuslike alade säilitamist, taastamist ja arendamist Setomaa valla üldplaneeringuga kehtestatud aladel.

Toetuse saamiseks tuleb esitada taotlus vallavalitsusele

sele käesoleva aasta 1. aprilliks. Vastav blankett on leitav valla kodulehelt (<https://setomaa.kovtp.ee/asjaajamisjuhis>).

Toetust on õigus saada isikul, kes on Setomaa valla üld-

planeeringuga kehtestatud miljööväärtusliku ala või selle osa omanik, õiguspärane valdaja või omab vastavaid volitusi.

ERIKA JOONAS
majandus- ja arendusosakonna juhataja

Foto: Erika Joonas

Head Eesti Vabariigi aastapäeva!

Haridusest

Minu hea sõbra isa, Põlva Agro pikaegne agronoom Peeter Alep on öelnud: „Agronoomile on kõige ilusam aeg kevadel. Kui midagi külvad, siis süda ikka väreleb sees, et mis sest saagist saab.“ Samasuguse paralleeli saab tuua haridusega. Setomaa haridust tuleb vaadata ühe tervikuna. See on aeg lasteaiast gümnaasiumini. Lasteaed on koht, mis peab tagama Setomaale kvaliteetse ja jätkusuutliku tuleviku. Lasteaiaõpetajad annavad algsed teadmised, oskused ja käitumiskombed. Nemad tagavad hariduse alusvundamendi. Seetõttu peamegi vaatama Setomaa hariduse mudelit kui püramiidi. Kui alusvundament on tugev, siis suureneb ka püramiid tulevikus. See on mõtteviis, mille eest ma seisan, et järgnevad kooliastmed säiliks võimalikult pikalt ikka kodu lähedal. Kogu püramiidile saavad kaasa aidata kõik piirkonna elanikud. Mida rohkem on lapsi kodulähedases koolis, seda kvaliteetsemana ja kauem kodukoha kool säilib. See kõik ei ole mitte vallavalitsuse, vaid ikka elanike endi käes. Ma loodan südamest, et Setomaa hariduse ümberkorraldamisega suudame pakkuda huvitavat ja kvaliteetsemat kooliharidust, mis kestaks kodu lähedal 9-klassilisena võimalikult kaua.

Kultuuripärlid

Aasta 2024 on kultuuririkkuse aasta. Kultuur on kindlasti Setomaa üks tähtsaim osa. Igal aastal võime rõõmustada, et Setomaal on palju tunnustamist vääri vaid kultuuriga tegelejaid. Rogosi mõisas Eesti Kultuurkapitali Võrumaa ekspertgrupi aastapreemiate jagamisel tunnustati:

URMAS SARJA
volikogu esimees

Ingrit Kala – seto käsitöökultuuri hoidja ja Seto rahvarõivaraamatu väljaandmise eestvedaja ning kodukandi kogukonnaelu edendaja (aastapreemia);

Jane Vabarna – seto kultuuri hoidja ja Setomaa kultuurielu pikaegne eestvedaja (tunnustuspreemia);

Silvi Palm – seto keele hoidja ja õpetaja (tunnustuspreemia).

Eesti Vabariigi president tunnustas teenetmärgiga Setomaa kultuurielu edendajat Paul Hagu.

Käesolev aasta on ka kultuuripealinn Tartu 2024 aasta. Selle raames leiab kind-

lasti iga inimene endale huvitava ürituse nii Setomaal kui mujal Lõuna-Eestis. Tunnustagem ja hoidkem kultuuri!

Setomaa tänab kõiki, kes on saanud tunnustatud.

Armsad noored!

Ma mõistan teid. Viimastel aastatel olete te palju haiget saanud. Haiget saanud e-õppel olles, kodus, kuuldes suurenevatest majanduskuludest, huvihariduse rahastuse vähenemisest. Riikliku statistika järgi on noortel suurenenud paanikahood, stress, isegi enesetapukatsed. Minu meelest on noorte päralt tulevik. Valutan väga südant, et kuidas saaksin teid aidata. Ma tean, et te olete haritud ja väga laia silmaringiga. Te haarate teemasid, millele eelnevad põlvkonnad ei osanud tähelepanu pöörata – rohepööre, keskkonnakaitse, eneseavastus.

Meil on demokraatia. Kõigil on õigus oma arvamusel ja õigus väljendada oma arvamust. Volikogu esimehena loodan ma südamest, et te ei õpi praegusest ühiskonnast negatiivsust ning ei hakka arvama, et täiskasvanute ebaviisakus, solvamised, kiusamised on normaalse ühiskonna üks osa.

Lähtun alati põhimõttest, et kõik mis teed, teed endale. Toimige teiegi nõnda, sest me keegi ei tea, mis tulevik toob.

Kallis kogukond!

Me elame hirmude ajal. Meid saadab igas valdkonnas hirm. Juba eelpool mainitud hirm koolireformi ees. Hirm kaotada töökohta, sest see, mis toimub majanduses, peaks panema iga inimese mõtlema. Hirm selle ees, mida on kogenud vähesed eestimaalased. See on sõda. Meid kõiki võtab

hetkeks sõnatuks, kui riik tuleb välja kavaga rajada piirialadele 600 punkrit. Mis see on? Milleks? Me ei ole sellele mõelnud, sest siiani pole seda vaja olnud. Kuid hetkega kõik muutus. See muutus toimus juba kaks aastat tagasi. Me teame, et enamuse rajatistest tuleb Setomaale. Mul tekkis hirm, kas noored ikka tahavad tulla meie nulkadesse elama. Kas meie elanikkond säilib? Kuid peale esimest ehmatus ja mõtisklemist sain aru, et meid setosid ja mis veel tähtsam, Setomaad, Eesti Vabariiki väärtustab. Me oleme riigi jaoks tähtsad. Eesti Vabariik ei jäta Setomaad, vaid asub seda kaitsma juba esimesest piiripostist alates. Aitäh selle eest! Mina usun, et koos partneritega on Eestimaa hetkel väga hästi kaitstud. Kuid valvsust ei saa kunagi kaotada ning tähelepanul lasta hajuda.

Kallid Setomaa elanikud!

Väike sinimustvalge lipuke, kiluvõileib, täidetud munad, kartulisalat ja seapraad – need on traditsioonilised toidud, mida Eesti Vabariigi sünnipäeval ikka lauale pannakse. Ma ei oska öelda, kas seda on tehtud 106 korda või vähem. Siiski ma loodan, et kõik, mis lauale pannakse, on kodumaine ja keskkonnasõbralikult kasvatatud. Selleks, et meie toidulaua oleks värske, kvaliteetne ja vitamiinirikas toit saadaval, ulatas käe ka Euroopa Liit oma kolmemiljonilise rahasüstiga Setomaale. Kuigi läbi raskuste, aga loodetavasti sellegipoolest hakkab 2025. aasta sügisest Setomaalt Obinit-sast tulema kvaliteetset ja tervislikku toodangut tervele Võrumaale.

Head vabariigi aastapäeva, kallis Eesti! Head vabariigi aastapäeva, Setomaa!

Setomaal taastati karaskusliikumine

REIN JÄRVELILL

Uusvada külamajas asutati 10. veebruaril Setomaa Karaskusselts, et edendada Setomaal kainen maailmavaadet ja olla toeks neile, kes soovivad alkoholi tarvitamisest loobuda. Seltsi vedosnikuks valiti Arved Breidaks.

„Idee sündis tegelikult juba kolm aastat tagasi. Olin 2021. aasta jaanuaris alkoholist loobunud ja suvel Ostrova festivalil Rein Järvelilliga juttu ajades tegin nalja, et asutan Setomaa karaskusseltsi ja olen siis korraga selle president ja ainus liige. Aga Rein kas ei saanud naljast aru või mis tal oli, ütles, et muidugi teeme,“ rääkis Setomaa Karaskusseltsi üks asutajaid ning selle vedosnik, Lõuna-Eesti Postimehe ajakirjanik Arved Breidaks.

„Mul oli vanaisa Leimi Paul enne sõda Uusvada karaskusseltsi esimees ning vallavolikogu liige ja mulle paistis mõte taaselustada Uusvadas karaskusliikumine igati vahva,“ ütles Uusvada kultuuriküla vedaja Rein Järvelill. „Uusvada kultuuriküla kontseptsiooni ja ajalooa passib siin taaselustatav karaskusliikumine väga hästi kokku.“

Setomaa Karaskusselts loodab

Setomaa karaskusseltsi asutamine Uusvadas.

koondada Setomaa inimesi, kes peavad tähtsaks kainen meelt ja selget pead. Kaasa lööma on oodatud inimesed, kes on alkoholist täielikult loobunud või soovivad seda teha, kuid vajavad moraalsel toetust ja innustavat sõna.

„Mul jookseb neljas aasta täiesti kainenena ja need on olnud head aastad,“ rääkis Arved Breidaks. „Mu puhkepäevad on nüüd palju pikemad, sest kui

varem kippus laupäev algama hilisel ennelõunal valutava peaga, siis nüüd vean end kella viie-kuue ajal voodist välja ja loen sedaaegu raamatut. Peamine on aga parem tervis ja rõõmsam ellusuhtumine, mis kaine eluga paratamatult kaasas käib.“

Breidaksi sõnul ei ole kindlasti plaanis seltsi liikmeid kuidagi kontrollima hakata, et ega nad salaja alkoholi edasi

tarvita. „Ma rõhutan, et tegemist on vabatahtliku ühendusega, mitte sundusliku viinaravillaga,“ lausus ta. „Tean omast käest, milline võim alkoholil inimese üle võib olla, selle alt vabanemine pole kaugeltki lihtne, aga ka mitte võimatu.“

Lähema plaanina hakkab Setomaa Karaskusselts pidama Uusvada külamajas korra kuus toimuvaid teeõhtuid ja ootab kainete ideedega kaasalööjaid.

Setomaa Muuseumide direktor on Anneli Rulli

Alates 15. jaanuarist töötab Setomaa Muuseumide direktorina Anneli Rulli. Möödunud aasta juunist oli ta muuseumi direktori kohusetäitja, enne seda töötas Setomaa Muuseumide muuseumipedagoogina.

Anneli on varem töötanud personalijuhina ning koolipsühholoogina ja Kodutütarde noortestruktuurina. Ta on omandanud juriidilise hariduse Audentese Ülikoolis ja jätkab õpinguid Tartu Ülikooli magistriõppes psühholoogia erialal.

Setomaa Muuseumide juhina

on Anneli seadnud enda jaoks tähtsateks tegevussuundadeks laiemat koostööd, muuseumide personali arendamise ja kvalifikatsiooni tõstmise ning muuseumimajade renoveerimise ja museaalide üleviimise parematesse hoiutingimustesse. Oma muuseumijuhi kohal õnnestumise aluseks peab Anneli enda armastust muuseumi ja selle inimeste vastu: „Setomaa Muuseumid on mu süda ning ma hoolin sellest organisatsioonist, tema heast käekäigust.“

REIN JÄRVELILL

Anneli Rulli.

Foto: Rein Järvelill

Võru maakonna naised saavad emakakaelavähi sõeluuringust osa võtta kodust lahkumata

Tervisekassa ootab sel aastal emakakaelavähi sõeluuringule ligi 75 000 naist vanuses 30–65 aastat. Kui varasemalt pakuti kodutestimise võimalust vaid aasta teises pooles, siis tänava on võimalik kodus testi teha kõigil sihtrühma kuuluvatel naistel terve aasta vältel.

Võru maakonnas on emakakaelavähi sõeluuringu osalusmäär viimastel aastatel tõusnud ning mitmed sõeluuringul osalejad on kasutanud kodutesti tegemise võimalust. „Senine kogemus on näidanud, et naised on kodus testimise hästi vastu võtnud. See tõttu pakume sel aastal seda võimalust juba aasta algusest kõigile emakakaelavähi sõeluuringule kutsututele,“ sõnab Tervisekassa sõeluuringute teenusejuht Maria Suurna. Selleks, et sõeluuringus osalemist muuta veelgi mugavamaks ja kättesaadavamaks, on Tervisekassa koostöös Tervise Arengu Instituudiga pakkunud 2020. aastast kliinikus proovi andmise kõrval kodutestimise võimalust.

„Kodus testi tegemine on paljude jaoks mugav lahendus, kuna hoiab kliinikus mineku arvelt aega kokku, seda saab teha privaatselt, endale sobival ajal ja kohas,“ ütleb Lääne-Tallinna keskhaigla naistekliiniku ülemarst-juhataja ja naistearstide seltsi president Piret Veerus. Esialgsel andmetel tegi eelmisel aastal emakakaelavähi sõeluuringu kodutesti üle 5000 naise, mis tähendab, et kodutestimise lahenduse kasuks otsustas iga kümnes sõeluuringul osaleja. Tegelik kodutestijate arv on aga ilmselt suuremgi, sest 2023. aastal sõeluuringu sihtrühma kuulunud naised saavad testi laborisse saata veel jaanuari lõpuni. „Testi on lihtne teha ning see on sama usaldusväärne kui tervishoiutöötaja poolt võetud proovid,“ kinnitab Veerus.

Võru maakonnas saavad tasuta kodutesti komplekti sõeluuringu sihtrühma kuuluvad inimesed tellida tellimiskeskonnast või küsida mõnest maakonna apteegist.

Tervisekassa juhib kampaaniaga „Elav tõestus“ tähelepanu

vähi ennetamise ning varase avastamise olulisusele. Sõeluuringuga tuvastatakse HPV nakkust, mis on emakakaelavähi peamine tekkepõhjus.

„Tänu sõeluuringule saab võimalikud rakumuutused ja vähieelsed seisundid avastada varakult, mil need on hästi ravitavad,“ selgitab Suurna. Lisaks regulaarsele sõeluuringul osalemisele saab vähki haigestumist ennetada õigeaegse HPV vastase vaksineerimisega. Vaatamata sellele, et emakakaelavähk on ennetatav, diagnoositakse Eestis igal aastal keskmiselt 160 emakakaelavähi esmast juhtu ning aastas sureb haiguse tõttu umbes 60 naist. Teiste Euroopa riikidega võrreldes on Eestis emakakaelavähi suremuse ja haigestumuse näitajad ühed suurimad.

„Tänavuse teavituskampaania „Elav tõestus“ keskmesse on toodud vähktõvest paranenud inimesed, kelle lootustandvad ja julgustavad lood kinnitavad, et varakult avastatud vähk on ravitav,“ selgitab Suurna. Emakakaelavähi sõeluuringus kutsub sihtrühma naisi osalema Marit, kel avastati paar aastat tagasi sõeluuringu käigus teise staadiumi emakakaelavähk. Tänu sõeluuringule saadi haigusele piisavalt vara jaole ning ravi oli seetõttu tulemuslik. Täna on Marit paranenud.

Eestis kutsutakse emakakaelavähi sõeluuringule naisi vanuses 30–65 iga viie aasta tagant. 2024. aastal on tasuta emakakaelavähi sõeluuringule oodatud ravikindlustatud ja ravikindlustamata naised sünniaastatega 1959, 1964, 1969, 1974, 1979, 1984, 1989 ja 1994.

Sihtrühma kuuluvad naised võivad uuringule registreerida digiregistratuuris või võttes telefoni teel ühendust sobiva tervishoiuasutusega. Kodutesti saab tellida veebikeskkonnast hpv.synlab.ee või küsides testikomplekti Viljandi, Valga, Võru, Põlva ja Ida-Viru maakonna apteekidest. Kutse on ühtlasi leitav Terviseportaalil. Sõeluuringul saab osaleda terve aasta vältel ega pea selleks jääma personaalset kutset e-posti või kirja teel ootama.

Tervisekassa

TERVISEKASSA

Mina olen

ELAV TÕESTUS

Varakult avastatud haigust on lihtsam ravida.

TULE EMAKAKAELAVÄHI SÕELUURINGULE!

sõeluuring.ee

Elu on ees

Lastekaitse Liit koostöös Eesti Advokatuuriga pakub lastega peredele tasuta juriidilist nõustamist.

Nõustamise teemadeks on perekonnaõigust puudutavad küsimused, lapse õigused, vanemate ja laste õigused ja kohustused erinevate peremudelite korral, üksikvanema õigused, hooldus, eestkosted, lapsendamine vms.

Nõustamine toimub kolmapäeviti.

Lisainfo ja registreerimine: liit@lastekaitseliit.ee või E–R kella 13–14 telefonil 631 1128.

Setomaa, Räpina ja Aluksne ühised sportimisvõimalused

Eesti-Läti koostööprojekt „Sports for All“ toob kokku sporti ja liikumist armastavad inimesed Setomaalt, Räpinast ja Aluksnest.

MARGERY ROOSIMAA

arendusspetsialist

2023. aasta oktoobris algas Eesti-Läti piiriülene koostööprojekt „Sports for All“, mis pakub kohalikele elanikele uusi võimalusi osalemiseks ühistel võistlustel ja spordiüritustel ning aktiivse elustiili harrastamiseks. Projekti partnerid Setomaa, Räpina ning Aluksne piirkondadest on ühiselt leidnud, et regulaarsete liikumisvõimaluste pakkumine on kogukonna liikmete tervise ja heaolu seisukohalt väga oluline.

Projekti eesmärgiks on luua Setomaa, Räpina ja Aluksne liikumisharrastajate tugev piiriülene koostöövõrgustik ning pakkuda sportimisvõimalusi erinevas vanuses inimestele.

2023. aasta sügisest kuni 2025. aasta suveni korraldatakse 13 ühist spordiüritust, kus saavad osaleda erinevate alade harrastajad alates pallimängudest kuni joogani. Üheks eesmärgiks on motiveerida eelkõige naisi regulaarselt liikuma ja üritustel osalema.

2023. aastal toimusid esimesed ühised sporditegevused. 8. oktoobril osales üheksa orienteerujat Aluksnest Võru maakonna meistrivõistlustel Voropi külas. 18. novembril tähistas Läti Vabariik 105. sünnipäeva. Selle päeva tähistamiseks toimus Aluksnes orienteerumismatk „Run your Latvia“, kus trassi läbimisel joonistus kaardile Läti kontuur. Tege- mist oli võistlusega, kus sel-

Poiste korvpalliturniir Värskas.

Foto: Reigo Teervalt

gitati parimad naiste, meeste, U16 ja 50+ arvestuses, aga eelkõige olid kohalikud inimesed oodatud nautima sportlikku päeva. Umbes 4,5 km pikkune marsruut kulges läbi Aluksne linna ja läbida tuli 20 kontrollpunkti. Setomaalt ja Räpinast oli võistlusel 21 osalejat. Emily Raudkepp Setomaalt võitis oma vanuseklassis esikoha.

2024. aastat alustati Värskas, kus toimus U13 ja U15 vanuseklassi poiste korvpalliturniir. Setomaa eest jooksid väljakule korvpalliklubi Valgamaa/Värskas võistkonnad. U13 turniiri võitis KK Valgamaa/Värskas, teiseks tuli Räpina spordikool ja kolmandaks Aluksne. U15 turniiri võitis Räpina, teise koha saavutas Valgamaa/Värskas võistkond ning kolmanda koha Aluksne.

Teisel päeval toimusid treeningud, mis viis läbi Tartu Ülikooli tunnustatud noortetre-

ner Jano Kunts. Suur tänu KK Valgamaa/Värskale ja meie korvpallielu pühendunud eestvedajale treener Olver Kaljuveele taas suurepäraselt korraldatud võistluse eest! Loodetavasti kujuneb poiste korvpalliturniir traditsiooniks.

Lisaks võistlustele toimusid jooksvalt ka projekti meeskonna kohtumised. Avakoosolek toimus 17.–18. oktoobril Setomaal. 16. jaanuaril toimus töökoosolek Aluksnes ja järgmine kohtumine on planeeritud 5. märtsil Räpinas.

Lisainfo ja kontaktid: Taavi Pöder, Setomaa vallavalitsus, tel +372 5620 1646, e-post: taavi.poder@setomaa.ee.

2024. aasta üritused

- **16.–17. märtsil** joogafestival. Esimesel päeval toimuvad ühistreeningud Värskas kultuurikeskuses (Hatha jooga, pilates, venitused), teisel päeval ühine matk Värskas.
- **13.–14. aprillil** naiste korvpalliturniir Räpinas.
- **8.–9. juunil** jalgpalliturniir Värskas.
- **14. juulil** rannavõrkpalliturniir Räpinas.
- **2. augustil** tänavakorvpalliturniir Aluksnes.
- **10. augustil** tänavakorvpalliturniir Räpinas.

Interreg

Eesti – Läti

Kaasrahastanud Euroopa Liit

AARNE KIVISTE

15.02.1940 – 1.02.2024

Aarne Kiviste sündis Meremäe vallas Olehkova külas 15. veebruaril 1940. aastal. Tema lapsepõlv, samuti pika koolitee algusaastad kuni tollase Meremäe 7-klassilise kooli lõpetamiseni möödusidki Meremäe piirkonnas. Järgmisena lõpetas ta Värskas keskkooli ning seejärel juba Eesti Põllumajanduse Akadeemia agronoomia erialal. Aarne oli Võru maakonna ja Meremäe valla üks esimesi talunikke, kohaliku taluseltsi ja maakondliku taluliidu aktiivne liige. Oli Meremäe jahimeeste seltsi liige ja taas asutatud Kaitseliidu Võrumaa maleva Meremäe rühma pealik. Vane- mad kaitseliidu mehed mäletavad veel Aarne tasakaalukat, naljatoonis olukordade lahendamist kaitseliidu tormilistel aegadel. Mehed usaldasid ja olid kindlad Aarne peale.

Aarne oli taasiseseisvunud Meremäe valla volikogu eri koosseisude, samuti mitme

Aarne koos Meremäe leelonaistega Soomes Kaustineni festivalil.

Foto: erakogu

selle komisjoni aktiivne ja vastutustundlik liige, kes väga hoolis oma kogukonnast, kõigist piirkonna inimestest ning nende muredest ja püüdis nende lahendamiseks võimalusi leida.

Aarne oli ka väga energiline uute ideede ja algatuste generaator, piirkonna arengule kaasaaitavate tegevuste ellukutsuja ja käivitaja, mitte kunagi vaikne pealtvaataja-ootaja, stiilis „kaemi noh, mis taast asast saa“.

Aarne käivitas tõsiseltvõ-

tavad seakasvatustarvid nii Meremäel kui Obinitsas, luues selle läbi siitkandi inimestele hädavajalikke töökohti ning aidates paljuski peredele leiva ja leivakõrvase keerulistel aegadel lauale tuua. Juba siis ulatusid Aarne mõtet ja tegevus üle terve Setomaa. Aarne mõtles ja tegutses alati perspektiivile mõeldes. Ikka selle nimel, et plaanitud asjad siin paremini välja tuleksid. Tema algatusel loodi ja tema innustusel tegutses ka Setomaa Ettevõtlike Inimeste

Klubi (SEIK).

Meremäe vallavolikogu aseesimehena osales ta valimiskogus Eesti Vabariigi presidendil valmisteel, oli oma rahuliku ning hää sõnaga kaasa löömas Setomaa Valdade Liidu asjade arutamises, algatamises ja tegevustes. Meremäe valla kogukonna jaoks päästev ja hädavajalik Aarne tegu oli kindlasti ka ANTE nime all alustanud kohaliku poe edasipidamise jätkamine õige mitmeid aastaid.

Aarne oli aktiivne kaasalööja seto kultuuri viljelemisel ja sellega seotud tegevuste toetamisel. 1990. aastate algusest kuni tervise järsu halvenemiseni oli Aarne Meremäe meeste leelokoori tubli ja kandeve liige. Ta oli tugev tugi meie ligi 30-liikmelisele pundile – mehed, naised ja noored poisid ning tüdrukud koos. Seda nii Meremäe kandis, Setomaal, Eestis kui ka välisreisidel.

Rahuh puhkamist Sullõ, Aarne!

AARE HÖRN GUURI PIHOLAAN

Suur seto tandsosuvi

TORMI PIRET

III Seto tandsopido morolõ säädjä

Om tandsotunn Verskah. Tandsooppaja Piret and selgtüisi, kuvvamuudu tulõ helõmiisi tetä'. Kõrraga nõsõs käsi: „Piret, minkperäst sa kõnõla-ai miika seto keeleh?“

Õigõ muidohki – minkperäst? Setomaal ja seto inemii-siga ja seto tandsast. Õks seto keeleh. Ja kihäkeeleh.

Veebruarikuu 1. pääväl sai ümbre III Seto tandsopidohe „Kadäh kavvõkõsõ“ kirjapandminõ. Soovoori om pido üteh sõpruga ja arvada tulõ suurõp, ku olli' I ja II. Seto tands-jast omma' registriirnü' tsuut päält 330 inemisõ väega eis-sagamadsist kotussist. Naisi, mihi, vähäbit ja suurõbit latsi.

2/3 Setomaast om riigih, määne pidä sõta. III Seto tandsopido om praasnik sõa aol. Õt kõik olõsi' kimmäs, om timahavadsõhe tandsopidohe kutst ka Kaitsõliidu noorõ' – Kodotüt're' ni Noorõ' Kotka'. Kokko 40 Kaitsõliidu nuurt.

Sõpru registriirmist kaieh paistus, õt kõõ suurõba' sõbra' omma' võrokõsõ', selle õt näid om tulõmah kõõ inäbä – 120 tandsjat. Nimä' omma' muidohki ka kõõ lähäbäh. Mulkõ om kohki 70 ja kihnlaisi, kõõ kavvõbit, inäp-vähäp 40 inemist. III Seto tandsopidohe omma' kutst ka lätläse', a näide kottalõ mõista-ai parhilla' viil edimia üldä'. Tiidmälä', ku

Tandsotunn Verskah.

Tormi Pireti pilt

pallo saa olõma lätläisi, om tõisi kokko kohki 600 inemist.

Samahtõ ku I ja II Seto tandsopido, om kolmaski mõtõld nigu üts ilmadusuur kirmask, koh tandstas naid tandsa, määnsit om ütäl vai tõõsõl aol kirmaskidõl, simanidõl vai tõõsõ nimega küläpraasnikõl tandsidu. Õgal sõbrakõsõl ummamuudu praas-

nigu' ja ummamuudu tandsu'.

Setokõisi tandsu' omma' opmisõst vällä pant lehe pääl https://tandsopido.seto.ee. Setomaal Verskah ja Talinah saa näid oppi' Pireti tandsotun-nõh, mia om kimmäs tii tand-saga kõrda saia'.

Tahasi' õgalõ ütele, kiä om registriirnü seto tandsopidolõ, panda' süäme pääle: tandsu'

Tandsotunni'

- **Verska kultuurikesküsõh** omma' seto tandsa opmisõst säändse' ao': märdsikuu 7. ja 21. päiv, aprillikuu 4., 11. ja 25. päiv, maikuu 2., 16. ja 30. päiv kellä 17.30–18.30.
- **Talinah** saa seto tandsa oppi' tandsõ- ja kultuurikotoh Modus (Tatari uulits 64, II kõrra pääl) kesknädäliidi kellä 17.45–19.15.

tulõ kotoh kõrdapite selgest oppi'. Ku tult tandsopido pruumi juunikuu 28. pääväl, olõ-õi inäp aigu naada' kinkalõgi tandsa oppama. Ku kiäki om hädäh ja õi Verska õi Talin kölba-ai tunni tulõhkist, sis võit Pireti kutsu' ka hindä mano kargus@swingtants.ee.

Iiholõvast suvõst edesi kõnõldõh om hüä miil üldä', õt seto tandsopido olõ-õi ainumas kotus, koh tandsi' saa. Innekõkkõ muidohki kirmaskidõl eis' küllih. Augustikuu 3. pääväl Seto Kuningriigih. Ja augustikuu 24. pääväl, õigõhe õks üüse, om Paganlinõ PerimüsÜÜ Võro Kubijal, koh setokõisil om hakatusõst pitä' uma kirmask kohki tunni aigu, ja sis ÜÜtandsopidoh nuusama' hõste selgest opidu' seto tandsu'. Ku sa olõ-õi viil kiräh Paganlisõl PerimüsÜÜl, sis kipõstõ-kipõstõ registriirmä.

Suvõ tege lämmäs tandsminõ. Ellä' saat ka tandsulda', a tandsõh om miil vesseläp, kiil loohvkap ja süä rikkap.

Setokiilse tiaatre Veerna Vorkats tegemisõ'

Kaemalda tuu pääle, õt tiaatre-päivä peetäs märdsikuuh, om setokiilne tiaatre kats aas-takka tulnu vahtsidõ etendüisiga päältkaejidõ ette aprillikuu. Samahtõ ka timahava – aprillikuu 21. pääväl kell 18 õdagu saa tandsõ- ja kultuurikotoh Modus Talinah nätä' vahtsit tiaatretükkä.

Näist üts om kõõperretükk „Sa tuud luku tiiät?“. Andsagu' johtumisõ, mia' seletäse' ar' mitmit ilmaasju. Minkperäst üldäs soodmuudu, nigu üldäs. Minkperäst omma' ilmaasä' soodmuudu, nigu nä omma'. Latsilõ huvtav kaia' ja täüskasunuilõ põnnõv tiidä' saia'. Vahtsit tiidmiisi jagasõ' päältkaejilõ Massakarva Kahr, Haläs Kunn, Juntliganõ Tiigri ja mitmõ' tõõsõ'. Om laulu, om

tandsu, om pillihellü.

Tõõnõ tükk tulõ kah, a soo olõ-õi edeetendüs. Om hoops etendüs, määne om kõõ inäp kõrdu mängidü – „Tandsotahvaja' ni laululaaditaja'“. Veitkõnõ praavitõt, tsuut vahtsõt mano pant, õkva täambädsehe päivä säet. Taasama etendüs om augustikuuh kutst Soomõmaalõ.

Kotus, koh mängtäs nii vahtsõt ku vanna vahtsõt tett etendüst 21.04, om tsillõkõnõ. Istmiskotussit saa kinni panda' hots pahiparhilla' modus@swingtants.ee.

Setokiilne tiaatre Veerna Vorkats ütles tereh tulõmast 2024. aastaga setokiilsele tiaatreõdagulõ!

TORMI PIRET

Veerna Vorkatsi vedosnik

„Sa tuud luku tiiät?“ proomih.

Tormi Pireti pilt

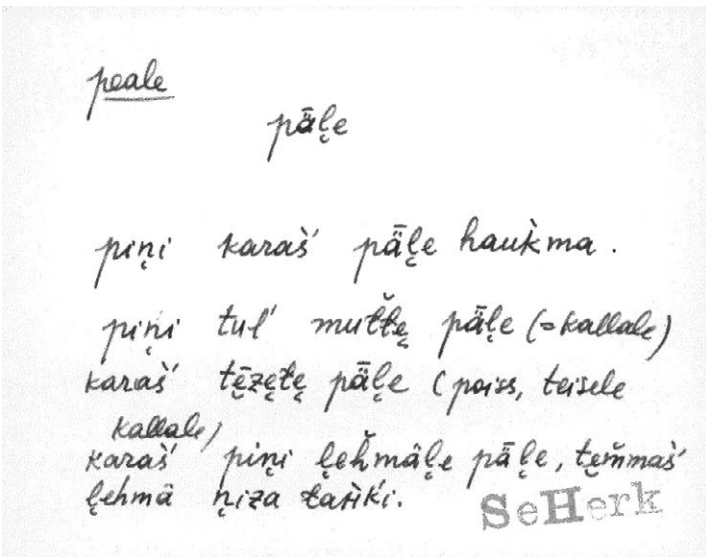
Soovoori õnnõ pääle. Kilstakõisi seto sõnaraamatust

SAARÕ EVA

Seto sõnaraamadu tüüpargi juht

Seto sõnaraamadu kokkosääd-mise tüü om kõgõ põnnõv. Tüü-päivä' ni tüüjao' olõ-i ilmahki üttemuudo. Mõnikõrd saat pääväga' tettüs mitokümmend sõnartiklit – soo om inämbüisi sis, ku ütäl sõnal om õnnõ ütõ tähendüs ni seletüs om lihtsä. Tüü lätt kipõlt ka sis, ku sõna om väega arhailinõ vai taad pruugitas nii harva, õt olõki-i sõnasedelide pääl rohkõppa ku õnnõ ütõ näütelausõkõnõ. A tõistkõrra istut üte sõna man mito päivä. Seletüisi ni kõgõsugumaidsi pruukskotussit muudku korjus ni korjus. Ku peräkõrra jo mõtlõt, õt sõnartikli om valmis, sis kõt päivä peräst lõvvät viil, midä mano panda'. Ni aastaka peräst kaet – kuis taa artikli nii hõrrõ om, õt olõki-i kõiki seletüisi kirjja saanu'?

Egäh keeleh oma muidoki säändsit sõnno, minkal om väega pallo seletüisi. Näütüses om soomõ nalämehe Leikola Ismo perrä teedä', õt soomõ keele kõgõ tähtsämb sõna(-paaf) om „No nii“. Taa passis üteldä' egäl aol, hummogu ni õdagu ni üüse ja taaga' saa üteldä' miä taht, kõik asä'. Seto keeleh om mu arvamisõ perrä sääne sõna pääle. Taad pruugitas inämbüisi üteh mõnõ tõõsõ sõnaga', pääle om sis tollõ tõõsõ sõna iih vai takah. Pääle-sõnal om pallo seletüisi ka tõisih õdagumeresoomõ keelih, näü-

Sõnasedelikene.

Saarõ Eva pilt

tüses soomõ-eesti sõnaraamat and soomõ sõna päälle man 6 seletüst. Seto sõnaraamatuh om parhilla seletüisi 20. Sooh Setomaa leheh tahagi näüdädä', määndsih lausih ja üteliisih saa pääle-sõnna seto keeleh pruuki'. Taad ütle viil lisäs, õt sõnaraamatuh om näütelausit pallo rohkõppa ku lehte mahus.

Seletüses. *adv* – määrsõna, *postp* – tagasõna, *prep* – ede-sõna. Punktikõnõ sõna iih näütäs kolmadat völdet. Tagaeitüs om sõnaraamatuh sõnaga' kõüdet alakriipsukõsõga'. Võtkõ' hääs vai pankõ' pahas, a sõnaraamatuh om vaia õks ka mitmust ja muid sõnavormõ selgehe märki', selle tarvitami ka q-tähte.

Seto sõnaraamatut säätäs kokko Tartõ Ülikooli ni Eesti

Keele Instituudi ütidsõ tüüp-pargiga'. Sõnaraamadu kokkosääd-mise man omma' ola ala pandnu' ka haridus- ja tiidüs-ministeeriüm ni kultuuriministeeriüm Setomaa perimüskultuuri toetusmeetmest.

pääle ~ .pääle adv postp prep

1. peale, ülespoole, pealispinnale ■ *ristmise vesi hiidetäs keriku katusõ pääle, saa .ausa latõ ristimisvesi visatakse kiriku katusele, kasvab korralik laps; ku .leibä võtat ahost .vällä ja leevapätsi külest satas eloh hüädsekene .maaha, kes toolõ astus jalagaq pääle, tuu saa kaq igä-vätse patu kui võtat ahjust leiba välja ja leivapätsi küljest kukub hõõguv sõekene maha, siis kes sellele peale astub, saab ka igavese patu [osaliseks]; õgah lau-*

dah om huss, tuud piät .hoitma, nigu tälle kui pääle .astnu us igas laudas on uss, seda pead vaatama, et talle mitte kuidagi peale ei astuks (kaitseolendist)

2. pealegi, muudkui ■ *timä hingerdäs pääle, kost saa märkegikõnõ kassu ta muudkui hangeldab, kust saab natukene kasu; .sõitlõsõq pääle hobõsõgaq, lasõ õiq puhadakiq muudkui sõidavad hobusega, ei lase [tal] puhatagi*

3. juurde, lisaks ■ *rahvast tulõ egält puult pääle, kõik huulidsaq täüs rahvast tuleb igalt poolt juurde, kõik tänavad [on] täis; tulõq mu mano, ma panõ .palka pääle! tule mu juurde [tõõle], ma annan palka juurde!*

4. kaela; süüks ■ *soo asi aias mu pääle see asi aetakse minu kaela*

5. kallale ■ *pini tull' mullõ pääle koer tuli mulle kallale*

6. alates ■ *ristikäugiq alositiq .kündlepäivä pääle, .kündlepäivä lätisiq .ümbre mastõra ristikägud toimusid [aastas] alates küünlapäevast, küünlapäeval käidi ümber kloostri*

7. üle, rohkem kui ■ *sääl järveh oll' iks uma pääle katõ süle süikäv see järv oli nii umbes üle kahe sülla sügav*

8. kellegi v millegi üle, kellegi v millegi suhtes ■ *kül tä oll' .uhkõ uma tsäbroh .hiusõ pääle küll ta oli uhke oma loksik juuste üle; .poiskõsõl himo tuu mõõga pääle poisil [tuli] himu mõõka endale saada*

9. millegi suhtes oskuslik, valmis, hakkamas ■ *tä om egä tüü pääle .meisteri ta on iga töö*

peale meister; mul olõ-õi taa söõgi pääle määnestikq himmo mul ei ole selle söõgi järele mingitki himu

10. millegi jaoks ■ *ostaq mullõ palto pääle rõivast! osta mulle palitu jaoks kangast!; pähnähäiermit .korssi kotikõsõ tävve talvõ pääle korjasin talveks kotikesetäie pärnaõisi; naha.kindaq tettigiq tuu pääle, et suurõ külmägaq .kävuuq nahkindad tehtigi selle jaoks, et neid suure külmaga kanda*

11. kellegi v millegi kohta (hulgalt v arvult) ■ *meil oll' õga karusõ pääle enämbüisi kümme .lehmä meil oli iga karjase kohta enamasti kümme lehma*

12. osutab seisukohale, mõttele, mis kellelgi on ■ *sis jäi tuu .pääle, et .täambä läämi lakka siis jäi peale seisukoht, et täna läheme lalali*

13. jooksul, kestel ■ *üts vuur .aastaga pääle piät õga inemine jummal' .armu .võtmah .käümä üks kord aastast peab iga inemene armulaua käima; üü pääle lasiq mõnikõrd kolq .vuuri .lehmä .nüssäq (muinasjutust) õõ jooksul käskisid [nad] mõnikord kolm korda lehma lüpsda*

14. osutab mingi aja, sündmuse v olukorra saabumisele ■ *üü tull' pääle, a üümajja ei olõq õõ jõudis kätte, aga õõmajja ei ole*

15. suunas, poole ■ *a tõsõl veel .viirdü langakerä sõapääliku .tüt're pääle (muinasjutust) aga teise venna lõngakera veeres väeülema tüt're suunas*

16. pihta (tabamise eesmärgil) ■ *kuis sa õga voori .veiga*

.hõste eläjile pääle saadõq? kuidas sa iga kord väga hästi loomadele pihta saad?; miisõ haard' ka sis ruttu püssä ja lask partsi pääle mees haaras ka siis ruttu püssi ja lasi pardi pihta; auto ai pääle, arq tappu latsõkõnõ auto sõitis otsa, lapsekene sai surma

17. osutab kohale või sündmusele, kuhu miski või keegi suundub ■ *sõidiq pido pääle kõik kõik sõitsid peole; hingemälehtüspäivä võtt õgaiüs uma .kutja jaq söõgi, mindäs matusõ pääle hinge mälestuspäeval võtab igaüks oma kutjaa ja söõgi, minnakse surnuaiale; lätõ timä ummi pinnegaq sinnäq vahi pääle tema läks oma koertega sinna vahti pidama*

18. millegi mõju v toime alla ■ *pangu uiq .äklä päivä pääle, .lahki kuilos! ära pane äket päikese kätte, [muidu] kuivab lõhki!*

19. pärast, millegi järel, millestki ajaliselt hiljem ■ *pääle .ristmise .panti joq latsõkõsõlõ .hammõkõnõ .sälgä pärast ristimist pandi juba lapsekesele särgike selga; pääle süüväs, juvvas, .peetäs pito tõõsõ vai kolmada pääväniq, nii, kuis kiä jõud .hõimu ravidäq pärast süüakse ja juuakse, peetakse pidu teise või kolmanda päevani, olenevalt, kuidas keegi jõuab sugu-võsa toita (matustest)*

20. väljapoole ■ *sood .paltõt saat viil .kandaq, ku pahepoolõ lasõt .rätsebäl .pääle kändäq seda palitut saab veel kanda, kui lased rätsepal sisemise poole väljapoole pöörata*

Kuis seto' Viromaal käve'

ULJANOVA ENE

Korssimi kokko uma tand-sopargi' Võromaal Miktä-mäel – Höpõhalli (Höbehall), Poloda Piiga' ja padavai Viromaalõ. Mi kuuli, öt säälkandih om jälki talvinõ tandso-pido „Kohtla-Nõmme talvepilgar“ avvu sisse nõstõt. Ökva tull' tahtminõ kavvõbahe minnä', tõisi kaia' ja hinnäst näüdäda'. Plaanõ sai peetüs ja tiidä' antus, öt tahami minnä'. Tull' ar oppi' 21 tandsu, minkõst mõnõ' olli' meil joba amki selge'. Tandso' opaš meelee selgest Varjundi Piret, mi uma juhõndaja. Pido pidi olõma 10. veebruaril. Kuna rahvas oll' nõuh, siis naksi mi jo riide poolõ päävä päält minemä, öt öks rõõmu rohkõp olõsi'. Üümajalõ saimi Toila SPA-he, koh õdagu sai viimõ-nosit nauti', hõste süvvä', res-turaanhi kävvu' ja umavaihol olla'.

10. veebruari hummogu oll' 25 kraati külmä, päiv paistu ja miil oll' hüä. Inne pidolõ mine-kit käve viil Jägala juka kaemah, vot oll' illoš, iia kõik täüs ja vesi öks tsirisi. Mi pelgä-s sukugi, selle öt seto' omma' innegi ilma hüäst tandsnu'. Ja nii ollgi, lõunõst oll' õnnõ ütesä kraati külmä, päiv paistu ja külmä oll' ökva paras jago. Ku õigõ' rõiva' säälh omma', olõ-i pelädä' midägi.

Ku mi sis Kohtla-Nõmmõ kaivandusmuusiumi mano joudsõ, sis rahvas nakaš joba kogonõma, pidi olõma 900 inemest nelätoistkümnest maa-kunnast. Öks peris hulga rahvast. Meid kamandõdi voo-riga sümä, sääl oll' sääne 90 meetrit pikk kuurialonõ vasta kaivanduskäuki, kost siis rahvas ütest otsast sisse sai, anti ruuga, saia ja kuuma tsäiu. Seeh olli' lavva', kohe sai ruvakausi toeta', ja nii kui ar' seit, sis lät-sit kuuri töösõst otsast vällä. Sis sai mi kävvu' käsituulaadol, mis oll' majah seeh. Oll' ilosit kin-dit ja kaptit, puutüuasju, ehtit, kirivit rätte ja muud ilosat ja tarvilikku.

Sis panti rahvas ritta ja saa-dõti muusiumimaja ussõst sisse. Mi olli tagapuul ja saa-s arvu, kohe tuu rahvas kaos, muutku läävä', a vällä tulõ-i kedägi. Mi ka sis takah. Sis sai mi ka tiidä', öt rongikäuk läts maa ala, kaivanduskäuka pite, koh oll' ka muusika ja käänä-tüsi pääl saisi' ilosa' tsura', kes lasõ-s meil maa all ar essüdä'. Sis sai mändsegi repi mano, kost sai jäl maa pääle, ja tuu vällämi-nek ollgi tuust pikäst kuurist.

Sis kogoti rahvas suurõ platsi pääle tuhamäe mano, sääl koh

tuu suurõ kopamassina kopp oll'. Sääl mi oodimi, ku kõik rahvas kaivandusist vällä sai, karksi ka, öt külm nakasi-i. Edesi lätsimi viil suurõba platsi pääle, koh oll' lumi massini-dõga kõvast tambit ja hüä oll' tandsi'. Tandsopido tuli panti kõik palama. Ja sis nakaš pihta, alaš kässist kinni kägaratand-soga, koh kõik ütstõõsõ takah ringe tei'. Sis otsõ õga pargi-konõ hindäle kotusõ, koh uma tsõõrikonõ tetä', ja nakaš pihta. Viru valts, vingerpolka, tuus-tepp, aleksandra valss, savi-koja vindläne ja tõmba-jüri. Kiigadi-kaagadit tandsiti vist ütsät eri muudu, nii kommen-teeriti, a tuu oll' lubat, õgaüts võidsõ tandsi' ummamuudu. Võimas tunda', ku nii pallõ rahvast vooriga ütstõõsõ kõr-val tands. Tandsa oll' pallõ, selle tetti ka pausõ vahelõ. A õgas sis saista' lasta-s, panti võimlõma vahtsõba ao laula perrä. Kõik jää-s miilde, a üts laul oll' küll 5 miinusõ ja Puuluubi eurulaul, minkõ liigtusi mi perrä tei, ja üteldi, öt tuu om eesti kan-kaan. Sis lasimi ummi tand-saga edesi. Külm olõ-s sukugi, ökva higi vott' vällä. Viimäne tands oll' perekunnavalss. Sis tandsõ meelee ukraina tand-sopark Junost, nä omma' öks väiga kipõ', jala' käävä' nigu umblusmassinal. Ja sis ollgi läbi. Kiteti kõrraldajit, taust-jit, toetajit. Öga park sai puust hobõsõravva mälehtüesest. Sis olli' viil säräkündle tulõ', vär-militsõ' tossu'. Illoš oll'. Ja sis lätš pääväkene jumalihe, välläh hämaräst ja pido välläh otsa. Rahvas sai viil kuuri all kuuma tsäiu ja ullidu hüvvä krõnglit.

A õgas tuuga pido viil otsa saa-s. Majah seeh nelä kõrra pääl sai pito pitä'. Kes oll' all-puul, nuu' sai' istu' ja pito suurõ ekrano päält kaia'. Meil anna-s süä rahu, lätsimõ öks nelädä kõrra saali, koh sai uma sil-mäga kaia', mis toimus. Sääl oll' algusõh ukraina rahvamuusiga ansambli, ja sis ku Untsakidõ ansambli tull' pille mängmä, olli' seto' vooriga püüne iih kargamah. Sis kaimi viil Talina Ülikooli tandsoparki Soveldajad, nuuri om öks illoš kaia'. Väega kavva naka-s olõma, meil oll' viil pikk kodotii iih. Öga meil tii pääl ka olõ-s aigu igävüst tunda', nii minneh ku tullõh mi pillimehe' Truija Valdur ja Helen mäng'e meele pille ja lauli'. Tandsnugi viil, a kuis sa saat, ku kablaga tooli küleh kinni olt.

Võih oll' illoš pidokõnõ, om midä meelee pitä' ja rõõmo tunda', kooni' suvidsõ' pido' kätte tulõva'. Kohtumistõni Seto tandsopeol Verskah.

Tourest 2024 sälätakah, suurõ' tegemise' iih

Olõ-i inämb kellelegi tiidmäda', öt MTÜ Seto Kük, kohe parhillaadsõ arvõstusõ perrä om korjunu 35 osanikku, pidä väegalt tähtsäst hoita' mi innevanatsit süüke, juukõ ni tuud õigõt maiko.

LUIGASÕ INARA

MTÜ Seto Kük tegeläne

Ku hindäl aša' kõik selge' ni söögitegemine kau kõrdapite, olõ-i patt kõkkõ taad söögiillo ka päälinalõ näüdäda'.

Seto Kük kävegi uma tillõ-kõsõ pargiga minevä nädäli Talina liinah tähtsäl kokko-saamisõl Tourest 2024, kohe oll' kokko korjunu rahvast üle Eestimaa ja kavvõmbastki. Üteh olli' meil võetu' Setomaa hüä' pala' ni rõõmulitsõ' sõna'. Kõnõlimõ rahvalõ umast hüäst seto söögist, ummist kombist ja annimõ paprõ pääl kaemi-sõst, ku ilosa ja tähtsä ordeni – geograafiline tähis – om mi uma sõir saanu. Inemise' õs olõ' tuust viil kuuldu' õga õs olõ' nännü'. Mõni tahtsõ tuust nii tiidä', öt küsse mito kõrda üle, kuimuudu taa tähtsä orden om saadu ni kuimuudu taa orden sõiraga kokko kau. Jäl' tull' meil otsast pääle taad värki seletäda'. Oll' hulga noid, kiä' olliva' Setomaal käunu' ja sõira maitsnu' ni ütliivä', öt näile sõir miildü-i, selle öt maik om õga kõrra tõistmuudu ja hüvvä sõira om rassõ saia'. Sis mi näile sele-tigi, öt no' om loovka hüvvä sõira ar tunda', tulõ otsi' taa märk üles ni olõtki õigõ sõira man. Ögaüts, kiä sai sõira livva päält maitsa', jäi väegalt rahulõ ni kitt' mi tegemise' hüäst.

Ökvalt inne Tourest 2024

Seto Kõogi esindus Tourestil: Pikalevi Epp, Pikalevi Maikal, Siimetsa Moonika, Luigasõ Inara ja Pärnoja Ülle.

Seto Kõogi kogo pilt

sai Seto Kõogil valmis ka vaht-sõnõ vihkokõnõ, koh seeh osa-nigu', näide aadressi', telefoni numbrõ' ja paar sõnna tuust, kiä minkaga tegeles. Väegalt pallõ võeti noid vihkokõisi ja kiteti, öt no' om pallõ hõlpsamp Setomaalõ tulla' ja hindäle söögiko-tus löüda'. Mõntõorra ollgi olnu külälistel sääne tükk, öt Seto tsäimajah hulga rahvast, süvvä' saa-i, a kohe edesi minnä' ja kost vahtsõst söögikotust otsi', mõista-i. No' om viga praavtõt ja vihkost saa kaia', kohe ladu-sahe edesi minnä'.

Kutsimõ rahvast Setomaalõ maaselnilsalõ, lihavõt-

tit pidämä ni Setomaa söö-gipraasnikulõ – kostipääväle. Nõo' kolm praasnikku ommava' tähtsä' ka viil tuuperäst, öt olomõ Tarto 2024 kultuuriprogrammih ja arvada või, öt tulõgi inämb rahvast mi moro pääle. A mi kutsu öks umma rahvast ka hindäga kulatama. Tulgõ', sõsara', tulgõ', velekesse', ussõ' ja väre'ti' omma' ti jaos kõõ vallalõ.

Teno tahasi' üldä' mi hüäle pargikõsõlõ, kiä vott' vaivast tetä' suitsulihha, sõira, leibä, piirakit, kanepivõidu. Aituma, Uma Tettü ja Ostrova Mari, kiä' andsõva' leti pääle ilosat kaupa – kuivatõt marakõisi,

mulliga juukõ, terävät sitigõ-mafamahla ja muud. Kuulõ-s kedägi, kiä olõs söögi kotsilõ halva sõna ütelnü, öks tull' hüä sõna ni oll' ka noid, kiä' tagasi tulliva' ja viil kraami mano ostiva'. Mi man oll' kõõ rahvast ni õdagust oll' kõnõlõmisõst ja seletämisest kiil katõkõrra sõl-mõh. A ar' tasosi meil taa käuk. Rahvas sai tarkust mano ni tiid no' parembihe, midä Setomaalt otsi' ni midä kaema tulla'.

No' oodamõ, öt rahvas tulõ Setomaalõ kulatama, mi söögikotusit kaema ni süüke maitsma ni ostma. Mi nakamõ säädmä.

KUNINGA SÕNOLISÕ LAUL

Mõtõldõh tagasi oppajidõ streigile

Naka murõht ma murõhtama,
naka asja ma arotama,
olõ-õi ilm imp nii ku inne,
olõ-õi päävä' nii ku päävä',
kinni pantu' kõik koolikõsõ',
lasta-ai latsi imp latsiaida,
jäävä' tuulõ nä tougada',
jäävä' ilma nä opada',
olõ-õi meil imp oppajida,
taha-ai mi imp tarkusta.
Oh sedä vaest valitsusta,
sendihoitjit Stenbockinna,
olõ-õi rahha näil oppajillõ,
haaru-ui rahha haridusõl,
mõista-ai munna nä veerätäda',
mõista-ai hoita' nä ubinita.
Taha-ai stressih mi streikijidä,

väsünüisi mi võitlõjida,
taha tarku mi oppajida,
lahkit latsi kamandajat.
Oppaja', ti osakõsõ',
targakõsõ', ti tammõkõsõ',
olõt korgõst ti koolitõdu',
magistrist ka manitugi,
tii-i tüllü ti tühä peräst,
murõhta-ai ti moodu peräst,
olõ-õi paras teil palgakõnõ,
olõ-õi suuri teil summakõnõ,
om teil vaiva viie võrra,
kohustuisi kuvvõ võrra.
Ar' ti pisu perrä anku-ui,
ar' ti arma' ala anku-ui,
saasõ palk sis parembasta,
saasõ vaiva vähembästä,

kooli' saava' sis korgõmbasta,
latsi ilm saa laembasta,
amõt saa teil ausambasta,
haridus nakas häitsemä,
eesti rahvas edenemä.

VALGU MEEL
24.01.2024

Poloda Piiga' talvõpilgaril.

Eräkogo pilt

India filmi päätegeläse' omma' seto'

Edimädsel veebruaril oll' DocPointil dokumentaalfilmi „Läinud on jäänud“ Eesti esilinastus Talina kinoh Artis.

KAUKSI ÜLLE

Indiast oll' kohalõ tulnu filmi režissöör Varun Trikha, India saadik, Soomõ seto seldsi juhatustõst Tapio Mäkeläinen, Harri Sundell, Tampere'st Teuvo Junttila, Moonika Siimets kaasaga, produtsent ja töösõ' filmi tegemisõga köüdet isiku'. Filmi pääosalistõst oll' kohal Riitsaarõ Evar.

Varun om Setomaal kaameraga ja ilma ringi käunu joba kuus aastat. Kuis tä edimäist kõrda siiä' trehvas, jäi mul arvusaamalda', a seiklustõ algusõhe jäi piiritsoonih mõtsa essümine.

Uutmisõ ärevüs oll' täütsä suur. Tuu kuvvõ tegemisaasta joosul viitse Varun mi puul peris hulga aigu ja ma olli õks ka hädäh, õt inglise keeleh seletä' selgelt seto soo ja muiõ ilmu köüdüssit läbi leelo ja muinasjuttõ ni kogõmuisi. Ku asi väega segätses jäi, palgas tä Kalkuni Andreaso appi. Mi olõ-s ainukõsõ', pallõ' tiidläse' ja ärksa' inemisõ' ann'i panusõ ja Varun muudku filmse kontserte, kuningriigipäivi ja laulõõdakit. Vaehtõpääil kõnõl' umast vanaesäst ka.

Film nakas pääle suurõ vai kusõga ja hüpnootilidsõ seansiga ütsindüse ületämisest ja säält edesi mõtsa essümisest. Kõrraga avanõsõ' piiri' – nii riike vaihõl ku lännüte ja elävide vaihõl. Filmil om kol' tegeläst: Aino, kiä om kaotanu õnnõtusõh uma puja ni hoit timmä meeleh, Ojamõtsa Lea, kiä märgutas umma essä ja timä saatust, ni Riitsaarõ Evar, kiä laul edesi uma vanaesä laulõ.

Nii taa film ommõgi must-

Dokumentaalfilmi „Läinud on jäänud“ režissöör Varun Trikha ja üts pääosalistõst Riitsaarõ Evar. Sundelli Harri pilt

valgõ ja nigu ülevaigustõt vai undsõh, tegeläse' kõnõlasõ' poolikidõ lausidõga ja omma' pikält vakka. Külä', midä näemi, omma' laonu', inemisõ' omma' ütsigu', kinkõlgi olõ-i rahvarõivit, kiäki leelota-i.

Ku kiäki annas filmitegijilõ ülesandõ, õt teke' film seto kultuuri süvavõrõndikõst, nii õt sääil olõ-i seto rõivit, seto leelot, seto praasnikkõ, kerikut, seto süüke, seto juukõ, sis kas ti kujotat tuud filmi ette. Mina õs kujota' inne „Läinud on jäänud“ nägemist. Läbi mõtsa, piiripõstõ nätä' olõgi ja päätegeläisi sõnakehvi vastussidõ ja mõtiskluisi tulõ vällä seto kultuuri põhi – kimmäs köüdües esivanõmbidõga. Lea ütleski vällä, õt kuigi essä inämp olõ-i, eläs tä ummõhtõ Lea mälestüi-

sih edesi. Varuni uma tegevüsiin, mia om tööõ kõnõlasõ' teema, om timä vanaesä kotsilõ tõe tiidäsaaminõ. Tulõ vällä, õt vanaesä om Indiah olnu pagulanõ, tulnu Pakistanist. Pagulusõ teema om ka setodõlõ umanõ – om mintü umast küläst tõisi rahvidõ sekkä, tõisihe riikehe.

Filmi üts kimmämbit kotusit om, ku Riitsaarõ Evar ikk sõno uma vanaesä havvakivi man timä vüüd peoh hoitõh. Havvakivi om Obinita surnuaiah, vanaesä Kaafo Taeluva surnuaiah. Ikk algas tunt ritõga varahitsõst arminekist, a lätt edesi hindä sõnnõga. Tõõsõ vanaesä Vasõo sünnütalo om jäänü Obinita oro põhja ni jäi pääle järve ülessulgimist vii ala. Filmih otõva' Varun ja Evar

talokotust keldre perrä.

Filmi lõpuh tulõ ka india laul teemal, õt ineminõ olõ-i kunagi ütsindä. Tulõ miilde koolipõlv, koh sagõhõhe näüdati mi aigu India filme. A tuud, õt kaasa kunagi India filmih päätegeläst kihästäs, mõista-s unõhki nätä'.

Pidoõdak oll' seto ettevõtja ni raamatidõ luuja Puustusmaa Tiia ja timä kaasa veinibaarih, koh paar tunni tasaligult eleti filmi lummusõh.

Film joudsõ seto olõmusõ noidõ kihteni, mia' hariligult omma' käkit rõividõ, ehtidõ, pidodõ ala.

Järgmidse' kõrra' saa filmi nätä' kinodõh aprillikuuh ja Setomaal luuta' vöi, õt suvõl.

Aituma üllätävä kogõmusõ ja filmikunsti elämusõ iist!

Paar sõnna hüä raamadu saatõs

KAUKSI ÜLLE

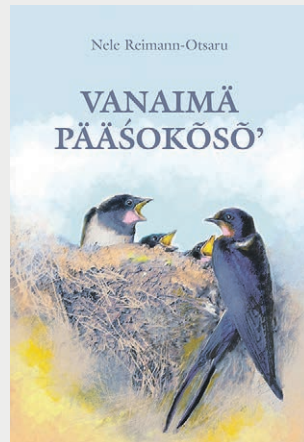
Nii seto- ku võrokiilseh kunstkirändüseh om suur sündmus mõnõ raamadu, esieränis proosaraamadu ilmuminõ. Seto kirändüseh oll' viimäte kimmäs proosaraamat Merca „Ollipanõhõpõpääle“.

Üle hulga ao ilmu ka vahtsõnõ võrokiilne proosaraamat Reimanni Neelt. Nele om innemb kuuh imä Reimanni Meetaga kirotanu juturaamadu „Kassipalõ“.

Lõuna-Eesti kultuuriruumih om tä tuntu ku „Võromaa koduluu“ kokkosäädjä. Nele om olnu nii võro kui seto aabitsidõ man üts tegijist, niisamatõ juhtõ tä pikkä aigu Võro Instituudi man ja Setomaa Valdu Liidu man võro- ja setokeelidse koolioppusõ kõrraldamist ja opimaterjalidõ tegemist.

Soo raamadu kirotamist mul oll' avvu takast tougada' mitukümmend aastat, ku mii', sõbra' nigu mi olõ, vanaimmist naksi kõnõlama, sis ma ütli mitu kõrda selge sõnaga, õt mul olõs väega hallõ olla' tütrigõ imelistõ mälestüste ainukõnõ kullõja, nõo' omma' nii helge' ja kultuuriluulitsõ' kõrraga. Tegevüs toimus Vahtsõliina kihlkunnah, Luuskal suu-

Raamat

„Vanaimä pääsokõsõ“

- Autor: Nele Reimann-Otsaru
- Pild'i tekk' Merike Läte.
- Kujondusõ ja küllendüse tekk' Priit Lööper.
- Pääütke kaie üle Palmi Silvi.
- Trükitüü tetti trükikuah Greif.
- Raamadu välläandmist tugi Eesti Kultuurkapital.

rõh jaoh, nii õt Setomaa lähkoh, a jutt vii ka Peterburgi ja Lätimaalõ, nii vanna aigu ku vahtsõhe.

Soovita raamatut lukõ' ja tuu kaudu uma perre aoluku ja latsõpõlvõ miilde tulõta'.

Hüvvä lugõmist!

Tagasi latsõpõlvõmaalõ

Nele Reimann-Otsaru „Vanaimä pääsokõsõ“

Jutukogolõ nime andnu jutt „Vanaimä pääsopoig“ luu pildi tuust, koh väiko lats (autor) istus väläh trepi pääl üteh vanaimäga ja kaes pääsokõisi. Nii kaes lats üteh vanaimäga ilma ja inemiisi, püüd ilmast ja elost arvu saia' ja ette kujota'. Uma kaemisõh joud tä õks küsimüisiga vanaimä mano, kel timä jaos aigu ja mõistmist om. Pääle vanaimä omma' latsõ jaos viil tähtsä' tädi', kiä' umalt puult last hoitva' ja tugõva', ja imä-esä, kiä' hoolõga tüüd tegevä' ja kel vähä aigu om.

Soo raamatuh näüdatü latsõ maailm tege lugõjalõ selges, ku olulinõ om latsõ ümbre pereh ja ka lähemb ja kavvõmb hõim. Õgaütel om latsõ jaos hüä sõna, a õgaüts tege latsõlõ ka selges tuu, midä tohes tetä' ja midä mitte. Tollõ nimi om kasvatus, perre, suguvõsa kasvatus. Lats küsis ja saa vastusõ'. Latsõl lastas olla' uma mängumaaailmah ja tetäs ka selges reegli', midä elos vaia (õt uma küla inemiisi piat tere-tämä, õt täüsinemiisi filmi' olõ-i latsõ jaos jne.) A' reeglidõ kõrvõl om lõpmalda vabadus, vabadus mängi' ja ette kujota'.

Mälestüisiraamadu kirotaja stiil haard üteh, pand lugõma. Hõste om edesi antu, midä lats ette kujotas, mia aja vahel lugõja naardmagi. Kirja om pant pallõ vana ao uskmiisi: kirätäht pandas latsõ rõnna pääle, õt täst saasi' kiräineminõ; eläjäle ei tohe' inemisõ nimme panda'; pääle lehmä nüsmist tetäs lehmä küle pääle rist jne.

Väiga tutvõ om mullõgi latsõ (autori) suuv arvu saia' noist inemisist ja näide mõttist inne timä sündumist. Lats pruum näid hindäle ette kujota', selle õt vanaimä ütles: „Sa ei saaki' näid nätä', sinno olõ-s tuud aigu viil olõmahki.“ Hoolõga kullõs tä vanaimä juttõ vanamammast, mälestüisi umaagisõst Peterburih käumistõst, kavvõmbast hõimust. Lugõjõgi omma' luudu' pildi' Peterburi elost ja torõdusõst inne revolutsiooni.

Kas raamat „Vanaimä pääsokõsõ“ om lugõmisõst vanõmbalõ inemisele, kelle latsõpõlvõ oll' 1960. aastil, vai vöi lukõ' ka lats? Sood raamatut vöiva' kõik lukõ'. Latsõ' saava' lukõ' ja võrrõlda', midä mõtli' nimä' ja midä autor latsõjäh. Saava' ka vahtsit tiidmiisi, mändse' omma' „kiinih lehmä“, mis tähendäs „Taivaesä tõrõlõs“, kuis vanahelv vöi tetä' küüdisist kübärä jne. Suurõ inemise' tundva' vöibolla' nii mõnõgi uma latsõpõlvõ mõttõ vai tundmusõ ar'.

Aitumma, Nele, õt kiroti' nii ilosahe ja süäimest uma latsõiäst! Aitumma, õt veie' lugõja tagasi aastidõ taadõ, panni' mõtlõma latsõlõ hindä seeh!

KAMBRIMÄE EVI,
raamadu lugõja

Seto' aviti' Öuruupa kultuuripääliina vallalõ laulta'

LAANEOTSA ANNELA

Jaenuarikuu viimätsel nädälivahetusõl nakaš pääle Öuruupa kultuuripääliina aas-tak Tartõh ja Lõuna-Eestih. Avamisõl oll' eisheränis pallõ setosit püüne pääl.

Pääkontserdil „Kõik om kokko üts“ astõ üles Trad. Attack!, kinkõ kanda' üteh Lonitseeraga ollegi avalavastusõ Lõuna-Eesti päätükk.

Inne avamist olli' 40 riigi esindäjä', eri rahvidõ kultuuriministri', Lõuna-Eesti umavaltsuistõ juhi' ja kultuuripääliina sündmuisi esindäjä' Vanõmuisõ kontserdimajah vastavõtul, koh kandva osa kontserdist tekk seto leelokuur Verska Naase'.

Kontserdi töösõh osah olli' Verska Naase' üteh Kalkuni Mariga, sai teost võimas ütehluuminõ.

Välismaa aokiränikkõ oll'

pressikonverentsil rõõmustamah Mokornulga leelokoor, kiä joudsõ viil müüda Tartõ liina mitmõ kotusõ pääl helü vallalõ tetä'. Raekoja platsih kultuuripääliina saatkunnah astõ viil üles särtsbänd Kiiora.

Nii saa tõtõstõ üldä', õt teno seto muusikutõlõ om Öuruupa kultuuripääliin Tartõh ja Lõuna-Eestih kõrdapite vallalõ tett.

Aastaga joosul om Öuruupa kultuuripääliina programmih Lõuna-Eestih 1000 sündmust, ka Setomaal om pallõ põnõvat sündümäh. Kaegõ' perrä www.tartu2024.ee.

Mokornulga kuur juhat' sisse hummogudsõ pressikonverentsi. Laaneotsa Annela kogo pilt

Öuruupa kultuuripääliina veeb om ka seto keeleh

Öuruupa kultuuripääliina veebist saava' ka seto, mulgi, võro ja kodavere keele mõistja' umah keeleh kultuuripääliina kotsilõ lukõ'. Põliskiili kuuhtüükogo märgotamisõst sai halgahtusõ

mõtõh, õt Öuruupa kultuuripääliina veebist vöisi' kultuuripääliina kotsilõ lukõ' ka seto, mulgi, võro ja kodavere keeleh. Mõtõh saigi ütitsõl nõul ja joul ello viidüs ja no' omma' õgal mi

rahval uma' leheküle' kultuuripääliina veebih.

Hüvvä lugõmist umah keeleh kultuuripääliina kotsilõ: <https://tartu2024.ee/regioon/>.
LAANEOTSA ANNELA

Tulõ' maaselitsalõ!

Õgal aastagal inne suurt paastu peetas Setomaal võinädalit ja maaselitsa. Sool aastagal om Seto Küük ette võtnu' kalendripühhi tutvustamisõ Tarto 2024 kultuuripäaliina aastaga raamõh. Maaselits 17. märdsil toimus šookõrd suurõbalt ja üteh külälisiga'. Ka' turismimessil Tourest olli' maaselits, seto lihavõõdõh ja Seto Kostipäiv nuu' üritüse', kohes mi külälisi kutsi.

Mi olõ kavvõba' külälisõ' kotusõpääl kutsnu' kellä 11–16. Uma rahvas, tulgõ' tii' ka'!

Õgah küläh omma' erinevõ' tegemisõ', mängu' ja lustminõ. Tähtsä om tähele panda', õt kellaõ' omma' küllih erinevõ'.

Kogokunna' kostitasõ' külälisi pliinega', a ka' mitu Seto-

Maaselits Miktämäl.

Pärnoja Ülle kogo pilt

maa söögikotust om vallalõ. Maaselitsa pühisüüke paktas mitmõl puul – Taarka Tarõh, kodorestoranih Maagõkõnõ, Seto Tsäimajah ja Inara Vana-

valgõ Kohvitarõh.

Uuri' täpselt perrä www.setokyyk.ee vai kae' Seto Küük FB lehte, sis olõt tegemisiga' hõste kursih. Suurõbidõ küüsü-

Kae' perrä!

Kuus kogokunda kuts 17. märdsil maaselitsa tähistämmä!

- Lüübnitsa kellä 11–14 (külakeskusõ man),
- Miktämäe kellä 11–16 (Inara Vanavalgõ Kohvitarõh),
- Verska kellä 11–16 (Verska talomuusiumih),
- Saabolda kellä 11–16 (kodorestoranih Maagõkõnõ),
- Obinitsa kellä 12–15 (muusiumi man),
- Uusvada kellä 12–15 (külāmaja man).

müisi kõrral helstä' MTÜ Seto Küük – Ülle Pärnoja, tel 513 1366.

PÄRNOJA ÜLLE
MTÜ Seto Küük

SÜNDMUSÕ' SETOMAAAL

- **2. märts** kell 11 kaadsaumblõminõ Obinitsa muusiumih.
- **2. märts** kell 18 kodonõ salongiõdak Lauri Rapp ja Anne-Mai Tevahi „Luulest lugudeni“ kindral Reegi majah.
- **8. märts** kell 18 naisipääv pido Toomemäe talo kodorestoranih Maagõkõnõ.
- **9. märts** kellä 16–17.15 Setomaa suusasari 2024, 5. etapp Verhulitsa tervüseraal.
- **9. märts** kell 16 tandsutarõ Obinitsa muusiumih ütehkuuh Anne Märdimäe ja Ülo Saaremõtsaga.
- **10. märts** kell 10 Setomaa vallalitsõ' karikavõistlusõ' ojomisõh 2024 Verska viikeskusõh.
- **12. märts** kellä 18–19 seto tandsa opminõ Obinitsa külakeskusõh.
- **13. märts** kell 18 istõlistõ õtak Seto Tsäimajah.
- **16. märts** kell 11 kaadsaumblõminõ Obinitsa muusiumih.
- **16. märts** kell 12–16 joogafestival Verska kultuurimajah.
- **17. märts** kellä 10–12.30 joogafestival Verska tervüsespordikeskusõh.
- **17. märts** kell 11 maaselits Setomaal – Lüübnitsa külakeskusõh, Inara Vanavalgõ Kohvitarõh, Seto talomuusiumih, Toomemäe talo kodorestoranih Maagõkõnõ, Obinitsa muusiumitarõh, Uusvada külāmajah.
- **21. märts** kell 11 Setomaa iäkidõ ülikuul Verska kultuurimajah.
- **24. märts** kell 10 Setomaa vallalitsõ' karikavõistlusõ' ojomisõh 2024 Verska viikeskusõh.
- **22. märts** kell 15 Hilana Taarka nimelistõ umakultuuri preemijidõ üleandminõ Obinitsah.
- **26. märts** kellä 18–19 seto tandsa opminõ Obinitsa külakeskusõh.
- **30. märts** kell 11 kaadsaumblõminõ Obinitsa muusiumih.

Seto süük.

Pärnoja Ülle kogo pilt

Lihavõõtõ' Setomaal – mi ooda kogokunda kampa!

Tarto 2024 kogokunnaprogrammih om MTÜ Seto Küük projekt „Seto Kostipääv aas-taring“. Tuu raamõh mi kõr-alda maaselitsa ja seto liha-võõtit suurõbalt, mi kutsu kav-võbalt külälisi.

Mi taha tutvusta' Setomaa inemisi ja luudust, lihavõõtõ kombit, tõistsagamaist söögi-kultuuri ja tähtsäs pitä' kotu-sõpälset süüki.

2024. aastagal om seto liha-võõtõ' 5. mail. Nii ku ti tiät, pikk paastuaig asõndus sis rikkaligu söõgilavva ja lõbu-

saba olõmisõga'. Kutsumi šoo-kõrd külli üles kavvõbat rah-vast ka' küllä kutsma. Ku ti olõt kogokunnah valmi' külä-lisi vasta võtma, sis olõ' hüä ja panõ' hindä külä kirja kooni' 3. märdsini'.

Kirjapandmisõ kotusõ lõv-vät šoo lehe päält www.setomaa.ee/kogokund.

Ku sul om küüsümüisi ja mõttit, võta' julgõhe ühendüst kyyk@setomaa.ee vai helstä' 513 1366.

PÄRNOJA ÜLLE
MTÜ Seto Küük

Hüä seto rahvas!

Viländimaa setokõsõ' uutva' küllä setosit ja seto sõpru märtsikuu 17. pääväl Viländimaalõ Saarepeedi rahvamajja. Alostus keskpäävä kell 12.

Ku inämb tiidä' tahat, sis helstä' tel 518 8720 (Heli).

VIIVI EKSTA
91

Õnnitlõsõ' kunagitsõ' opilasõ'
Petseri 2. Keskkooli päivil.

Leinämi

† Arvo Tirp
† Kalev Antsi
† Voldemar Kruusamäe

SÜNNUPÄÄVÄ' MÄRTSIH

Vabarna Maret – 67

2. märts
käsitüü oppaja
ja Kuldatsäuga leelonaane

Pikä Ott – 38

2. märts
Seto Miihi Summa
laulumiis

Ahosõ Voldemar – 79

3. märts
pillimiis, Hõpõhöimu
iistvidäjä

Karbi Laura – 30

3. märts
Sorrõseto leelo-
ja pillitütrik

Tsopatalo Helju – 75

8. märts
Kosõlka koori
ja Tsiirkõisi koori
innine iistvidäjä

Lahe Anni – 71

8. märts
Meremäe raamadukogo
juhataja

Tuulõ Karin – 49

8. märts
Helmise leelonaane

Jänesmäe Viktor – 75

9. märts
Velõ' laulumiis

Linnusõ Vaino – 70

9. märts
pillimiis

Maasikamäe Sirje – 61

13. märts
Hõpõhöimu leelonaane

Valgu Toomas – 40

13. märts
laulu- ja pillimiis,
Nedsäjä Külä Bändi liigõh

Jüriõõ Vello – 80

14. märts
koolimiis

Kuusingu Toomas – 48

15. märts
kunstnik

Leima Matis – 32

16. märts
muusigamiis

Lõivu Merlin – 42

20. märts
käsitüuline ja piltnik

Veirami Valentina – 99

22. märts
Sõsarõ koori
innine laulja

Kosemäe Helju-Helene – 82

23. märts
Helmise leelonaane

Sopotovi Dmitri – 58

23. märts
Petseri 2. Keskkooli
innine oppaja

Turvasõ Evelin – 47

23. märts
Meremäe-Obinitsa
naiskoori laulja

Tšizõva Liivi – 50

24. märts
Kosõlka koori
leelonaane

Visseli Kerti – 43

24. märts
söögimeistri

Matvei Arvi – 61

26. märts
Hõpõhöimu laulumiis,
Seto Kongressi
Vanõmbidõ Kogo liigõh

Torm-Kriisi Piret – 60

27. märts
sootska, kultuuriklubi
Setoluu' iistvidäjä

Tamme Merita – 66

28. märts
Sorrõseto leelonaane

Lillaku Anti – 39

28. märts
aoluulanõ

Toomõ Elo – 44

31. märts
Verska Naase'
leelonaane

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Aleksandra Padumäe	99	Valentina Männik	77
Veera Lillik	94	Sulev Serbak	76
Naadi Kopli	92	Aino Tammela	75
Lidie Hain	89	Nikolai Osak	75
Eha Sari	88	Helju Tsopatalo	75
Aleksandra Simagina	85	Nodari Tsetshladze	75
Aino Koba	84	Paul Palolill	74
Valentina Anufrienko	83	Arvo Aun	74
Salme Liinamäe	82	Viktor Tarkus	73
Niina Zadunaiskaja	82	Vitali Latkin	73
Maimu Lumi	80	Leo Heidorf	73
Vello Jüriõõ	80	Lea Süvaorg	72
Silvia Vao	80	Paul Tamm	72
Kalle Puhalainen	79	Valentin Talupoeg	72
Elvi Haljas	79	Eve Kaup	72
Aino Palmik	79	Anni Lahe	71
Heldur Ilves	78	Vassili Kand	71
Enno Liivik	78	Vello Hainsoo	71
Veera Talas	78	Arvo Tuusa	71
Nikolai Kapten	78	Aleksander Jakorev	70
Helju Järvelill	78	Vaino Linnus	70
Georg Mahla	78	Pavel Jõhvik	70
Anu Klaas	78	Olga Kosterina	70
Eduard Pedassaar	78		

Seto Kostipäiv – panõ' hindä kohvik kirja!

Tarto 2024 kultuuripäaliina-aestagal om Seto Kostipäiv üts jago Lõunõ-Eesti kogokunnaprogrammist. Võta' osa uma kohviguga'!

Täpsep info ja kirjapandminõ:

www.setomaa.ee/kogokund.

Ku om küüsümüisi, sis kiroda'

kyyk@setomaa.ee

vai helstä' 513 1366 (Ülle Pärnoja).

Kirja saat panda' kooni' 6. märdsini.

